૪૨૯૮

નેકબખ્ત તેહમિના

યાને

રંજનો બદલો ગંજ.

નાટક ત્રણ અંકી.

વિક્ટોરિયા નાટક મંડળીને સારૂ ખાસ રચનાર જોડનાર

મી૦ ફીરોજશાહ રૂસ્તમજી ખાટલીવાળા

તે સરોદે અવસ્તા, ફિરોઝી ગાયન વિગેરેનો કર્તા.

મુંબઈ:

ન્હાનાભાઈ રૂસ્તમજી રાણીનાના યુનિયન પ્રેસમાં છાપ્યો છે.

૧૮૯૦

કિંમત આઠ આના.

નાટક તખ્તો.

રશીદ …… શાહેનશાહ નૌશાદનો ઈરાંની સપેહસાલાર.

ગુલખોર્શેદ .. રશીદની બાનું.

તેહમિના .. રશીદની બેટી.

ગુર્ગસાર …. } રશીદના બદખ્સલત બેટા.
કુર્ગસાર …. }

બેહરામ …. રશીદનો ભાઈ.

નૌશાદ …. તુર્કસ્થાનનો શાહેનશાહ.

રૌહેલ …… તુર્કસ્થાનનો શાહેનશાહજાદો.

કેસવજ …. નૌશાદનો વજીર.

માઝીયાર .. શાહેનશાહ નૌશાદનો એશી તથા તેહેને તાબેના હારાન શહેરનો હાકિમ.

કામુસ …. માઝીયારનો વડો અકાબર તથા અમલદાર.

ચકલેહ …. માઝીયારનો હકીમ.

હોસીબ …. હમાવરાનનાં કેદખાનાનો દારોગો.

ચોર, ભરવાડ, ગોવાળ્યા, સિપાહિયો, મુસાફરો, કાસદ, નકીબ, નૌકર, ચમરીબરદાર, રામશાગર, સાકી, ઈત્યાદિ.

મુકામ—તુર્કસ્થાન, હારાન, હમાવરાન, યમન, ઈત્યાદિ.

જર૮૮

બ નામેં યજદાન.

દિબાચો.

નાટકની શોકીન પ્રજા સામને આ માહરો અદના ગાયન-યુક્ત ખેલ "નજર" તરીકે પેશ કરવાની અરજ કરી એ અદના "નજર"ની **કીમત, કદરની** ન દરકાર કરતાં **સાહેબે દિલ** શખ્સો તરફથી હું જેહવા **બેદિલ** શખ્સને ઉત્તેજન આપવા ખાતર ઉદાર દિલથી સ્વીકારવાની ઇનાયત ચાહુંછું.

ચાનક સાથે રમુજ અને નીતિ આપવા સારૂ નાટક જેહવી ઉમદા તાસીરવાળી અકસીર બીજી કોઇ ચીજ નથી; જે દિલપર વિજળીની ઝડપે તથા જાદુના જેહવા ચમતકારથી અસર કરે, ત્યારે તેહવા પ્રકારની અકસીરને થોડે ઘણે દરજ્જે ઉત્તેજન આપવામાં ખામી નહી, પણ ખુબી છે.

આ નાટક મેં નાટક કરતા તરીકે લખવાની હિમ્મત કિધીજ નથી, પણ ફકત માહરી **સરોહે અવસ્તા, ફિરોજી ગાયન** નામની ન્હાની કિતાબોએ પ્રજામાં પ્રસન્નતા મેળવવાથી—માહરો લખેલો એક ખરીદેલો ખાવિંદ નામનો નાટક પારસી નાટક મંડળી મારફતે ભજી બતાવામાં આવ્યોછે; પણ છાપી પ્રગટ કરવામાં આવ્યો નથી, તે, તથા માહરો બીજો—આ નાટક, દુન્યાજ જ્યારે મોહટું નાટકનું મંદીર છે ત્યારે તે મંદીર માહેલી મુર્તિની પુજા સારૂ ઉપર ચહડવાના પહેલાં પગથિયાં તરીકે બનાવાની અજમાયશ કિધી છે. નાટક લખવાનું કામ કેટલું બીકટ છે, તથા તેમાં કિયા કિયા રસ સૃંગાર હોવા જોઇયે તથા પ્રવેશ પાત્રોની રચના કેહવા પ્રકારની થવી જોઇયે તે અનુભવ મેળવવાનું કામ કાંઈ સેહલ નથી હેવું મેં જાણી લીધુંછે. આ માહરો નાટક માહરી અદના સમઝ મુજબ કલ્પનાથી બનાવ્યોછે, અને તે, રસ, કસ તથા જસ, કેહવા પ્રકારનો મેળવશે તે શોકીન પ્રજા પોતાના દિલનેજ પુછી જોય.

ઇરાની ખેલથીજ ગુલજાર નગરી મુમ્બઈમાં જરથોસ્તીઓએ પેહલો નાટક ભજી બતાવ્યો હતો. બાદ નાટકની ફતેહથી ઇરાની નાટકો-

થીજ થઈ હતી, અને લાંબી મુદ્દત થઈ તે ઈરાની દોર દમામ અને રાહ રસ્મ, ફરતા ચર્ખોના ચલણ મુજબ ઉપર જઈ નીચે પડી હતી, તેને જેમ તેમ ફેરવી ફેરવીને પાછી ઉપર લાવવાની મેં કાંઈક પેરવી કિધી છે. સ્થળ, રાહ રસ્મ તથા રચના, તવારિખને આધારે અસલ કિતાબોપરથી કિધી છે. એ નાટકમાં ઈરાની અને તુરાની વચ્ચેનો અન્તર, ઈરાની જુસ્સો, હિમ્મત, સચ્ચાઈ અને કૌલનો એતેકાદ, એ સંધું પ્રથમ, કેટલા દરજ્જા સુધી હતું તે દેખાડવાની કાંઈક નજીવી કોશેશ કિધી છે. બાહાદૂર, સતવચની અને વફાદાર તેહમિના આ નાટકમાં નાયકા થઈ ઇન્સાનને આ ક્ષણભંગુર દુન્યામાં કેહવી પ્રકારે વર્તવું તેનો અચ્છો બોધ આપેછે, જેની ખુબી જોવાથીજ જણાશે.

આ માહરી પેહલી કોશેશમાં કાંઈ ગલતી અથવા ગફલતી થઈ હોય તો તે માટેની દરગુજરનો ઇનસાફ શોકીન સાહેબોનીજ મુનસફીપર સોંપુંછું.

આ માહરા નાટકને જાણીતી અને પ્રજાને માનીતી વિકટોરિયા નાટક મંડળીજ ઘટતો ઇન્સાફ આપશે અને વિકટોરિયા નાટક મંડળીજ જો તખ્તાપર ભજી બતાવે તો આ ખેલને તખ્તાપર લાવવો, નહીં તો નહીં લાવવો, હેવો માહરો ઇરાદો મંડળીના સાહસીક માલેક મી૦ બાલીવાળાએ જાણી, આ નાટક પોતાની મંડળી મારફતે ભજી બતાવાનો જિમ્મો લઈ મહને ઉત્તેજન આપ્યું છે, તે માટે તથા આ નાટક પ્રથમ બનાવ્યો તે વખતે ઘણો લાંબો હોવાથી ઘટતા સીનોનો ઘટતો ફેરફાર કરી તેને ટુંકો કરવા તથા ઘણીક કીમતી સલાહ માટે એ માહરા લાયકીવાળા મિત્રની હું ફતેહ ઇછી અંતઃકરણથી એહસાન માનુંછું.

ખાકસાર,

ફિરોજ રૂસતમજી બાટલીવાળા.

નેક ખસલત તેહ્મિના

યાને

રંજનો બદલો ગંજ.

બાબ પહેલ્લો—દેખાવ પહેલ્લો.

હુમાવરાનનું બંદીખાનું.

[બંદીખાનામાં રશીદ તથા ગુલ્એરોંદ અફસોસ કરતાં જણાયછે; તેહ્મિના બાજુએ બેસી સિવેછે.]

શાહ ઇંગ્રેજી—Unclo Ned.

રશીદ—થોડા દમની સમજે જિન્દગી; ઇનસાન બને બદ તોય,
કબ્જ તે ન કરે રબની બંદગી, નિતનું જિવતર જો હોય;
બસ નહિ તે ડરે, ધર પકડ કરે, કપટી કામમાં દિન રાત,
મારે ફાડ નહિ જોય ખરે, ભાઈ બ્હેન ન જાત જમાત.

(કોરસ)—છે સહુ મતલબ વાત, મારે લાત,
જોય ન દિવસ ન રાત;
પટકે, ઝટકે, અટકે ન કબૂ બદી કરતાં બદજાત.

મેં તો તકસીર કિધી નહિ કસી, વિન વાંક થયો હું કેદ,
બદનાં કરતૂક બુરાંથી ફસી, નહિ ગાફિલ સમજું ભેદ;
વિન મ્હોત મરૂં, ગમ જિગર ધરૂં, સમજો જાલિમો બદજાત,
મારે ફાડ નહિ જોય ખરે, ભાઈ બ્હેન ન જાત જમાત.

(કોરસ)—છે સહુ મતલબ વાત, મારે લાત,
જોય ન દિવસ ન રાત;
પટકે, ઝટકે, અટકે ન કબૂ બદી કરતાં બદજાત.

દેખી સરદાર ઈરાંની ભલો, સુલતાન મ્હને બહુ ચ્હાય.
તલપી નિત જોઈ તુરાંની જગો, મનમાં ચટપટ જો થાય;
નહિ વળિયું સિધું, બસ કપટ કિધું, કરવા તાલથી મુજ ઘાત,
મારે ફાડ નહિ જોય અરે, ભાઈ બ્હેન ન જાત જમાત.

(કોરસ)---છે સહુ મતલબ વાત, મારે લાત,
જોય ન દિવસ ન રાત;
પટકે, ઝટકે, અટકે ન કબૂ બદી કરતાં બદજાત.

[રશીદ રડેછે, ગુલખોર્શેદ તેહને મનાવેછે, રશીદ તેણીને દૂર થવા કેહછે.]

હમીર કલ્યાણ—ગજ઼લ.

હવે બસ છોડ એ પ્યારી મ્હને એકાંત મરવા દે;
તજી કમબખ્ત મુજને તું સદા દુખમાં સબરવા દે.—હવે.
અરી યા જાડ જેબી થઈ સજા તે ફકત મુજને છે;
અમી મુજસાથ જ્યાદા કાંય દુખ ધુંસો પજરવા દે.—હવે.
પહેલાં જહાર લ્યાં આયો, હતી જે બાળ તેહમીના;
કિધું શું તેણિયે કે તું નજર જગપર ન ઠરવા દે.—હવે.
ગયાં દસ સાલ દુખમાં રહમ નહિ આવી અરે શાહને;
તરક કર સાથ લઈ બેઠી, મ્હને મુજ કામ કરવા દે.—હવે.

[ગુલખોર્શેદ, રશીદને બેજાર જોઈ તેને હિમ્મત સાથે દિલાસો આપેછે.]

ભૂપ—ગજ઼લ.

ગુલખોર્શેદ–દિલબર તુજ સંગમાં, ખુશ રહું હસી હસી;
દુખ છતે તુરંગમાં, બસ રહું વસી વસી.—દિલબર.
અગર બ્હેસ્તમાં પડું, વગર તું તહાં લડું;
મગર સાથ નહિ રહું, દુજખમાં ફસી ફસી.—દિલબર.
ફરજ છેજ ઓરતી, નહિ તજે કબૂ પતી;
દુખ ગણી સુખો અતી, જિગર દે ઘસી ઘસી.—દિલબર.

અબયાત.

રશીદ——જુવાની તહારો રખે બ્હાર બળતો!
સખીનો રખે કોઈ ભંડાર બળતો!

દુઃખોથી રબે કોઈ દાતાર બળતો!
રબે નારનો નેક અવતાર બળતો!

ગુલ્ખોર્શેદ—જુવાંની ખુરીનો સરસ બ્હાર બળજો,
ભલે, સૂમના લાખ બંડાર બળજો,
ખુની ને દગલબાજ દાતાર બળજો,
તજે નેહ ખાવિંદ તે નાર બળજો.

[રશીદ ગુલ્ખોર્શેદને ગલે લગાડેછે, પણ પોતાનો
ભાઇ યાદ આવવાથી ફરી અફસોસ કરેછે.]

હમીર—ગીત.

રશીદ——બ્હેરામ મહારો ક્હાં ગયો.
ઘડિઘડિ પળપળ બસ કરૂં હરદમ;
ભાઇ તુજ યાદ, ક્હાં ગયો.—બ્હેરામ.
કછુ ન ખમત વિપત સખત, રઝડત રવડત.
મુજ કુટકો ઝટ કરત, તુરત લઈ દાદ, ક્હાં ગયો.—બ્હેરામ.

અબ્યાત.

ગુલ્ખોર્શેદ—વહાલા ધરો ધીર મળશે જરૂર;
મહાશે અગર રબ, નથી કાંઈ દૂર.

રશીદ——ગયો તીસ સાલો થયાં નેકનામ.
કરી તે ઈરાંની વતનને સલામ;
નથી સાંભળ્યું કે કહાં છે મુકામ,
હતે તો ખરે આવતે બહુજ કામ.

ગુલ્ખોર્શેદ—ખુદાની ખુશીનું થયું ને થશે,
રૂદન કે હરખથી ન ફેરાતું જશે;
કબૂ તો ખુશી ને કબૂ તો ગમી,
તહેના હુકમને રહીયે નમી.

[રશીદને પોતાના બેટાઓની યાદ આવવાથી આહેનો
દમ ભરી વધૂ અફસોસ કરેછે.]

રશીદ——હવે કેમ સાંખું જુલમ છે ખુદા,
થયા બેહુ બેટાબિ મુજથી જુદા.
વિસારી મ્હને મૌજ મારે સદા,
ન કરતા ફરજનુ કરજભી અદા.

[રશીદ અફસોસ કરેછે, તેહ્મિનાથી દખી નહી શકા-
વાથી ઉઠીને બાપને દિલાસો આપેછે.]

તેહ્મિના—ગયા ભાઈઓ તો બલા ગઈ, જવા દો;
થયા બેવફા તો બલા ગઈ, થવા દો.
કજાને હવાલે કરી જાન મ્હારો;
કરૂં તો ખરી છુટકારો તમ્હારો.

[રશીદ તથા ગુલઓર્શેદ વિલાપ કરેછે, તેહ્મિના બંધે
હાથ જોડી ખુદાની જનાબમાં અરજ ગુજારેછે.]

કલ્યાણ—ગીત.

બસ દુખ ક્યમ આ સાંખું;
ઓ ખુદા તું મદદ કર મુજને,
જોડી દસ્ત નમું હું તુજને.—બસ.
મુજ અવતાર બળ્યો આ જગમાં;
જો ફરજી ફળ હું નહિ ચાખું.—બસ.
મ્હારાં પ્યારાં ઓ માબાપો, તુરત હુકમ મુજને બસ આપો,
મુજને ઝટપટ થઈછે ચટપટ, આ મુજ જિગર દુખેછે આખું;
ડરી કરો ના બોફ મનમાં, ફરી ફરી હું શેર વનમાં,
અરજ શાહને યમન જઈ કરવા હિમ્મત રાખું,
માથું ફોડી તોડી બંદો બેરાક ખોલી નાંખું.—બસ.

ચોપાયા છંદ.

રશીદ——બાપ થકી દુખ બેટી સહે તો, બેટીને તો જશ છે;
મ્હોત ભલું પણ તેહ બાપને, જે એ આફત વશ છે.
તેહ્મિના——બાપ સમાન બગીચો ક્હાં છે, માતા જેવા મેવા;
એથી ઉમદા સુખો કહાં છે, તે બાવાજી ક્હેવા!

[તેહ્મિના ગળે લાગી, જવા ચહાયછે; પણ રશીદ
તથા ગુલઓર્શેદ તેણીને અટકાવેછે.]

કલ્યાન જિલ્લો—પદ.

રશીદ——} અરે તેહમિના કાંય હવે તું અમને બસ છોડછ;
ગુલખોર્શેદ—} એક દુઃખમાં રડતાં મેળી, બીજું ઝર જોડછ.—અરે.
રશીદ——નદી, બિયાબાનોથી પૂર ત્હારી મંજિલ છે દૂર;
વિન પૈસે જાંણી બુજી તું કાંય બદન તોડછ.—અરે.
ગુલખોર્શેદ—નથી જાણતી ઓરતની આફતને તું નાદાંન;
સમજ સમજ રે બેટી, દુખમાં કાંય જિગર રોડછ?—અરે.

કાફી—ગજલ.

તેહમિના—અદા મુજ ફર્જ કરવાને, નથી હું જાનથી ડરતી;
નથી જંગલ નદી નાળાં, નથી મેદાનથી ડરતી.—અદા.
હજારો કાપવા ફરસંગ નહિ હિમ્મત કબુ છોડું;
દરદ કે થાક ભુખ આફત, નથી તોફાનથી ડરતી.—અદા.
હમેશાં બસ હિદાયત નેક રાખી હું અશોઇમાં;
દગલબાજો, બુરા, જાલિમ, નથી શયતાનથી ડરતી.—અદા.
મરદનો આજથી પોશાક હું તો લઇને માદર;
નિભવવા દામની ઇજ્જત, નથી સુલ્તાનથી ડરતી.—અદા.
[તેહમિનાને પોતાના ચુસ્ત ઠડાવ પર જોઇ રશીદ
તેણીને જવા કેહેછે.]

બરહન્સ—ગજલ.

રશીદ——બજિદ તું સતાવેછ જ્હારે મ્હને;
ખુદાને હવાલે કરૂંછું ત્હને.—બજિદ.
કદરદાંન તું ફક્ત બેટી બની;
તજ્યો જ્હાર બેટા બુરા બે જને.—બજિદ.
ખરચ કાજ વીટી અરે આય લે;
મ્હને જ્હાર મ્હોતાજ કીધો ધને.—બજિદ.
નિઘેબાન ત્હારો થજો દાદગર;
ફતેમંદ કોશીશ ત્હારી બને.—બજિદ.

કુંડળિયો.

તેહમિના——માબાપોની તો દુઆ હમેશ આમિન થાય;
તેમજ દીધી હાય તો કબૂ ન ખાલી જાય;

કશૂ ન ખાલી જાય વાયની ગોળી છૂટી,
જેમ તીર જમ હાથ લાખમાં મારે ચૂંટી;
હું આજે જાઉંછ કતેના લેઈ છાપો;
ઉતરૂં આફત પાર નમું જો નિત માબાપો.

[તેહમિના, રશીદ તથા ગુલ્આરશીદને પગે પડી ભગ-લગીરી કરેછે.]

બયત.

રશીદ——— નથી છોડતી જહાર તું જિદ્દ ત્હારી;
ભલે જા, ખુદા દે ત્હને નેક યારી.

[રશીદ તથા ગુલ્આરશીદ, તેહમિના જાયછે તેણીને દર-વાજા સુધી બગલમાં ઘાલી મુકવા જાયછે.]

બાબ પહેલો—દેખાવ બીજો.

હામાન શાહેરનું મેદાન.

[ગોવાળિયા ઢોરોના ચોર વિશે અફસોસ કરતા દાખલ થાયછે.]

રાહ ઇંગ્રેજી—My love she's but a lassie yet.

ગોવાળિયા-—નિત જંજાલી આ છે છે છે, બસ દહાડે રાતે બે બે બે
વળિ ક્યાં સુતે, ગાયો ખુટે, સરસ તફડાય મેં મેં મે
કરતાં મ્હોં દુખે (ટાળવાંની ત્રણ ટચકારી)
જિભથી ના થાય (જબાંની ત્રણ ટચકારી)
પગ બહુ ધ્રુજે, હોઠો સૂજે, ન કશુ વિસરાય
(હોઠની ત્રણ ટચકારી.)—નિત.
જમિયેછે મેથી ગપ ગપ ગપ, ખમિયેછે મુક્કા ધપ ધપ ધપ,
બકરાં ખુટાં, ડાચાં ફૂટાં, જબર જમીં સ્લાપ ઝપ ઝપ ઝપ.

ગુંગણો——નહિ રાતે ખાધું ઓ ઓ ઓ,
બોબડો——ચમડી ફાટીછ જો જો જો,
તોતરો——નહિ ઢોરોના તો ચોરોની ખબર મળતીજ હો હો હો-નિત.

અબયાત.

ગોવાળિયો—કોશિશો કીધા વિના પત્તો ન મળશે ચોરનો,
ગુંગણો——એમ રડતાં નહિ અટકશે ધાંણ વારો ઢોરનો,
તોતરો——જોઇયે સંતાઇને હલ્લો કરીયે જોરનો,
બોબડો——જો કબુ સપડાય તો રસ્તો બતાવ્યે ઘોરનો.

[ચોર પકડવાના ઈરાદાથી ગોવાળ્યા દાંય બાંય થઈ જાયછે, એક ચોર બકરૂં ચોરવાના ઈરાદાથી દાખલ થાયછે.]

જિલ્લો બરહન્સ—લાવણી.

ચોર——છે આજ કાલ તો ધૂમ તડાકો યારો;
ધમધુકાર ચાલે રોજગાર ક્યાં મ્હારો.—છે.
જે દિનથી હું આ જંગલમાંજ ફરૂં બસ,
બે ચાર ઉચાપત બકરાં રોજ કરૂં બસ,
પી દુધ ગાય બકરીનું, પેટ ભરૂં બસ,
ઘડિયાં ઘડિયાંઅર ધ્યાંન હમેશ ધરૂં બસ;
કરશે કુબ્બા પીટવા એજ મુજ ધારો.—ધમ ધુકાર.
[ચોર કામળી નાખી એક બોકડું બગલમાં મારેછે.]
ગ્વાળોના પોટ્ટા માર શેઠના ખાશે,
પણ બંદા તો બેસીને ખ્યાલો ગાશે.
[ગોવાળ્યા ધસારો કરી આવીને ચોરને બાંધીને માર મારેછે.]

સઘળા——દોડો દોડો ચોર તો રહ્યોછે આશે,
ગુંગણો——આવો પકડો યારો ન્હાસી નહિ જાશે;
બોબડો——બાંધો જકડો મુક્કી લાતોથી મારો.
સઘળા——એ વગર નથી કંઈ દિગર હવે તો ચારો.—છે.

[ગોવાળ્યા ચોરને ઝાડ સાથે બાંધેછે એક છોકરો ગામમાં ખબર આપવાની સુચના કરેછે.]

દોહરો.

ગોવાળિયો——જાઉંછું હું ગામમાં, ખબર આપવા આજ;
જોજો ખૂબ તપાસજો, નહિ ન્હાસી એ જાય.
ગુંગણો———જઇને જલ્દી સર્વને, લાવ બુલાવી ભાઈ;
ત્યાં લગ આમ હ્યાં રીઝિયે, ગાયન નાચી ગાઈ.
[અંદરથી એકાએક શોર પુકાર સાથ વાઘ આવવાની
ખબરનો આવાજ આવેછે. બેહરો ઉલટુંજ
સમજી ઉલટા જવાબ આપેછે.]
બોબડો———અરે વાઘ આયો વાઘ!
બેહરો———અહાં ફાગ ગાઈ ફાગ, કરો નાચ રંગરાગ, મળ્યો
આજ ખૂબ લાગ.
તોતરો———અરે વાઘ આયો વાઘ!
બેહરો ———શું આગ લાગી આગ?
ગુંગણો———અરે આગ નહિ વાઘ!
બેહરો———ડસ્યો કોણને નાગ?
ગોવાળિયો——અરે નાગ નહી વાઘ! મુવા જાનવર અથાગ!
[ગોવાળ્યો ચાલા કરી વાઘ આવવાની ખબર કરેછે,
જેથી બેહરો ઘભરાઈને નાહસવા માગેછે.]
બેહરો———અરે વાઘ આયો વાઘ? હવે ભાગ ભાઈ ભાગ.
[સર્વે ગોવાળ્યા ન્હાસી જાયછે, ચોર અફસોસ કરે છે.]

મુસદ્દસાત.

ચોર———દિઠી કોણ કમબખ્તની શકલ યાર!
અરે આજ ઘરથી નિકળતાં બહાર;
જહેની અસરથી થયો આજ ઠાર,
ફુટો ભેદ મોટો ટુટો રોજગાર;
ઘણા રોજ નિભતે ખરે આ વ્યપાર,
બુરાં બખ્તથી હુંજ બનિયો શિકાર.
નહાસી ગયા સાંભળી વાઘ નામ,
સહૂ કોઈ, એ તો થયું નેક કામ;

નહી તો બહૂ માર ખાતે ગુલામ,
વખતપર થતે જહાંનનેબી સલામ;

[સામનેથી તેહમિનાને આવતી જોઈને.]

અરે! પણ ખરે હાંજ આવેછ કોઈ,
ફરી દાવ માંડુંછ હિંગામ જોઈ.

[સામનેથી તેહમિનાને આવતી જોઇ ચોર ફરેબ કરેછે.]

જંગલો—પદ.

અરે! દાદગર તું મ્હને લે બચાવી, ખરેખર ફસ્યો હાય!
બદબખ્તથી હું સહૂ કઈ ગુમાવી.—અરે.

[તેહમિના આવી લાગેછે અને ચોરને તવળતો જોઈ ઉભી રહી સાંભળેછે, ચોર અનજાન થાયછે.]

મ્હને ઝાડ સાથે ગયા હાય બાંધી, અરે કોઈ છોડો;
લુટી માલ ચોરો ગયા બહુ સતાવી.—અરે.

[તેહમિના જાહેર થાયછે.]

તેહમિના—જરા ધીર ધર હું ત્હને ભાઈ છોડું, સબર તો ધરી લે;
બિયાબાન ના શોરથી દે ગજાવી.—અરે.

[તેહમિના ચોરને છોડેછે, ચોર ઉપકાર માનેછે.]

મુસદ્દસ.

ચોર——ભલાંથી ભલું થાય બદથી બુરાઈ,
સખાવત સખીથીજ ઠગથી ઠગાઈ;
ભલે માલ મિલકત ગઈછે લુટાઈ,
શુકર પામિયો નેક તુજથી રિહાઈ;
વખાણું અરે શું તહારી ભલાઈ,
ખુદા ખેર કરજો, રજા લૌંછ ભાઈ.

[ચોર નમીને જાયછે, તેહમિના આસાયશ માટે બેસેછે.]

અબયાત.

તેહમિના—ખુદા તું નેક હિદાયત મ્હને એવીજ દેજે,
સદા રાખી અશોઈમાં મહારી દાદ લેજે.

બની હું નેકખ્વાં હરદમ ભલાં કામો કરૂં બસ,
સદા તેહમાંજ સમજું આપ જહાંને સુખ ખરૂં બસ.
મુરાદી મંજિલે પોંચાડ જલદીથી મ્હને તું,
દફે મુશ્કિલ બને જો દાદગર રહબર બને તું.

[કુર્ગ તથા ગુર્ગ દાખલ થાયછે અને તેહમિનાને
એકલી જોઈ તેણીને લુટવાની પેરવી રચેછે.]

શુકર છે કે પિદરની વેચતાં વીટી મળીછે,
મહોરો વીસ કે જે તેહની યાદી ભલી છે.
અરે ઓ દાદગર તું મેલ બરકત નેક એમાં,
પુગું હું ત્હાં સુધી થાએ ભલું ગુજરાન જેમાં.

[તેહમિના મોહરો ગણેછે, કુર્ગ તથા ગુર્ગ લુટવા
વિશે મસલહત કરેછે.]

અબયાત.

કુર્ગસાર———જરદાર આ શિકાર અજબ હાથ લાગિયોછ!
ગુર્ગસાર———ખુશ થાઇ ભાઇ નાચ નસીબોજ જાગિયોછ.
કુર્ગસાર———ટપકાવ દેઈ થાપ,
ગુર્ગસાર———ગજબ ભાઈ તું કરેછ,
કુર્ગસાર———બોચી દબાવ યાર,
ગુર્ગસાર———અરે બેસ ક્હાં મરેછ.
કુર્ગસાર———ટોટો પિસુંછ ચાલ,
ગુર્ગસાર———કબૂલુંછ એજ વાત,
કુર્ગસાર———ને તું ખિસું તપાસ,
ગુર્ગસાર———પડું નહિ કબૂ પછાત.

[કુર્ગ તથા ગુર્ગ ધસી આવી તેહમિનાનો ટોટો પકડેછે.]

ચુપ, જબાં બસ બંધ કર બદજાત તું;
ચું કિધું તો તુર્ત ખાસે લાત તું.

[બંને તેહમિનાને ઉંચકી ઝાડ સાથે બાંધેછે.]

તહતુલ લફ્જ.

તેહમિના—કુએ મરૂંછ હું અજાણ ના જફા કરો;
અરે ખુદાઈ ખોફથી તમે જરા ડરો.

તમામ પાસ હોય તેહ લઇને ભલે;
અરે છુટો કરો મ્હને, દિલે દયા ધરો.

[કુર્ગ તથા ગુર્ગ મોહરો કાહડી સામનેથી આવતા ગોવાળ્યાઓને જોઈ ન્હાસવા ચાહેછે.]

અગયાત.

કુર્ગસાર——બિરાદર શિતાબી કદમ તું ઉઠાવ;
યહાં કોઈ આવેછ, પળ ના ગુમાવ.

[કુર્ગ તથા ગુર્ગ ન્હાસી જાયછે, તેહ્મિના પોતાના બદબખ્ત માટે અફસોસ કરેછે.]

તેહ્મિના——રે બોલ ભેદ બોલ જરા આસમાન તું;
બેઢંગ તુજ રંગતથી છોં અજાણ હું.
નેકો હમેશ રંજ સહે, તુજ કહેરથી;
બદજાત કાંય રેહેછ મગન તુજ મહેરથી?
બાતેન વાત તાહરી જાહિર ન કોઇને;
સબરો શુકર કરૂંછ સિતમ આજ જોઇને.

[ગોવાળ્યા ભરવાડ સાથે આવી તેહ્મિનાને લાત મુક્કીથી મારી ખુશીમાં આવી નાચેછે તથા ગાયછે. તેહ્મિના નવા સિતમથી બેસુધ થાયછે.]

માંડ કાલિંગડો——ગરબી.

ભરવાડ અને ગોવાળ્યા—} નાચો બિરાદરો રંગમાંરે આજ.—નાચો.

ચાર મહીને નામદાર હાથ લાગા,
મ્હેરબાન સારૂ ઘણી રાત જાગા;
ઢોરો લૈ જાતા, કુમ્બા બહુ ખાતા,
દૂધે છે માતા, રંગે છે રાતા;
સપડાયાછ બુરા ઢંગમાં રે આજ.— નાચો.

[ગામમાં ખબર આપવા ગયલો છોકરો આવી તેહ્મિનાને અનજાણ જોઇ બધાને રોકેછે.]

એક ગોવાળિયો--આ તે નથી ભાઈ ચોર જેહ બાંધ્યો,
તે તો હતો કોઈ મસ્ત એક સાંઢયો;
ઉંચો ને કારો, છોડો બકારો,
એને ના મારો, પાછા સિધારો;
નાહક લુટોછ જાન જંગમાં રે આજ.—નાચો.

[ભરવાડ તેહ્‌મિનાને છોડેછે અને તેણીને બેસુધ જોઈ મુવેલી સમજી ઘભરાયછે.]

બયત.

એક ભરવાડ-ભાઈ એ તો મારતાં ગીયો ચસી;
ન્હાસ નહિ તો ખુનમાં જઇશું ફસી.

[ભરવાડ તથા ગોવાળ્યા ન્હાસી જાયછે, તેહ્‌મિના આસ્તે આસ્તે હોશમાં આવી પોતાની કમનસીબીપર અફસોસ કરેછે.]

કેદારો—ભુજંગી છંદ.

તેહ્‌મિના——અરે બખ્ત બુરાં મ્હને કાંય મારે?
દુખીપર સિતમ કાંય જ્યાદા ગુજારે?
સિવા તું નથી કોઇની હાય યારી,
કરો, ઓ ખુદા જેમ મરજી તમ્હારી.
હતું પાસ તે તો ગયા હાય લુટી,
મહોતાજની તો મુરાદોજ ટૂટી,
હટું નહિ કદી જો જફા હોયે જારી,
કરો, ઓ ખુદા જેમ મરજી તમ્હારી.

[નાતવાન હાલતે તેહ્‌મિના જાયછે, બીજી તરફથી બેહરામ સફરી અસબાબ સાથે દાખલ થઈ, વિસામો લેવા બેસી, સામનેથી દેખાતાં શાહેરને જોઈ પોતાના વતનને યાદ કરેછે.]

૨૧૯ ઇંગ્રેજી.—Over the garden walls.

બેહરામ.——બસ જોઈ નજર જે ઠરે, વતન યા વતન,
જિગર ઝટ હરખે ભરે, વતન યા વતન;
ન સુખ અને ચમન ગમે, પરમુલકમાં બસ હરદમે,
મગર ટળવળતો ભમે, વતન યા વતન.
(કોરસ) વતન યા વતન, અમુલ્ય તું રતન,
જતન કરે, સુખી ઠરે, પહાં ધરે, જિન્નત ઝરે,
બહેશ્ત બાગ છે ખરે, વતન યા વતન.
બહુ જો સુરજ ત્યહાં તપે, વતન યા વતન,
સરસ મહેં સમ તે ખપે, વતન યા વતન;
ન દુખ કબુ દરદ વસે, સુખ માનતાં હરદમ હસે,
જિગર ન મુફલસી ડસે, વતન યા વતન.
(કોરસ) વતન યા વતન, અમુલ્ય તું રતન,
જતન કરે, સુખી ઠરે, પહાં ધરે, જિન્નત ઝરે,
બહેશ્ત બાગ છે ખરે, વતન યા વતન.

જિંઝોટી—ગીત.

બહુ મુલક મુલક ભટકી ભટકી,
બચપણથી તન ઝટકી પટકી;
બસ યાદ વતનની મન ખટકી.—બહુ.
ચીન હિન્દમાં તીસ વરસની મુદત ખોઈ અટકી અટકી.—બહુ.
[કુર્ગ તથા ગુર્ગ તેહમિનાને જોવા આવેછે મગર
બેહરામને તથા તેના હાથમાંના ગવહરને જોઈ
ખુશ થાયછે.]

ધરાંન વતન જવરા ક્હારે, જ્હાર ગવ્હર આવેચશ ત્હારે,
હરખી હરખી, ઘરને પરખી, સહુને નિરખી નિરખી,
રૂહેરા ગળાંએ લટકી;
રશીદ મ્હારો, ભાઇ પ્યારો, ગમ ખાનારો, એકજ યારો,
છે કે ન્યારો, થયો જગત દુખથી છટકી.—બહુ.
[કુર્ગ તથા ગુર્ગ ફરેબથી બેહરામની મુલાકાત કરી,
ભરમ જાણી લેઇ, તેને ફંદામાં નાખેછે.]

અબયાત.

કુર્ગસાર———અય ભલા સાહિબ નમુંછું, કે જરા તપકીર છે?
બેહરામ———હા, સુખે લ્યો, સરસ આ હિન્દની અકસીર છે.
ગુર્ગસાર———મ્હેરબાની થઇ, જરા કહેશો તમ્હારૂં નામ શું?
કાંહથી આયા તમે ને છે તમ્હારૂં કામ શું?
બેહરામ———નામ છે બ્હેરામ મ્હારૂ હિન્દથી આયોછ હાં;
ગવ્હર મોટું પાદશાહી વેચવા લાયોછ હાં.
પાયતખ્તે લૈ જવુંછ શ્હેનશાહની પાસ તે;
ઓ ખુદા કહારે થશે મ્હારી પુરી બસ આસ તે.

ઝિંઝોટી—ગીત.

કુર્ગસાર———યજદાંપર જે કોઇ રાખે બસ વિસવાસ,
કરશે દુખ હર કોઈ ત્હેનો નહિ કબુ નાસ.
પરવર અનચિત અરજ સુણી,
સફળ કરે સહુ મનની આસ.—યજદાં.
ખુશી થશો સાંભળો હકીકત, અમે દલાલો છૈયે ખાસ;
બહુ અમપર શાહની રેહમત છે, હમેશા રહિયે ત્હેની
પાસ.—યજદાં.

અબિયાત.

બેહરામ———ભલી આ મુલાકાત યારો થઈ;
અરે નેકજાદો ફિકર મુજ ગઈ.
કુર્ગસાર———ખુદાનાં સકામો ખુદાથી થશે,
મગર થાક ને ભૂખ લાગી હશે;
ગુર્ગસાર———જરા મુજ મકાને કદમને ધરી,
કરી પાક, બક્ષો નિવાજશ અરી.
બેહરામ———મહેબાંન શું હું જિયાદા કહું,
ખુશી છેઉં હું ત્હાં જવાને બહૂ;
કિધું બહુજ એહસાન નેકો તમે,
ભલાંને ભલાઇ હમેશાં ગમે.
[વાત કરતા કરતા ત્રણે જાયછે.]

બાબ પહેલો દેખાવ ત્રીજો.

હારાન શહેરનું જંગલ.

[તેહમિના થાક તથા ભૂખથી બેચેન દાખલ થાયછે.]

રાહ ઇંગ્રેજી—Cheer up Sam.

તેહમિના——અરે ખુદા હવે હું કહાં જઈ મરૂં,
ભુલી પડી ભુખે રડું ઇલાજ શું કરૂં;
ન અંત આ બિયાબાનનો કઈ મળે,
થયાછ વીસ રોજ ન્હિ નસીબ તો ફળે.
(કોરસ) ઓ વાલી, ન કર સિતમગરી;
બસ કર જફા, ન થા ખફા, રહમ કરમ કરી.–ઓ.
ફળો ફુલો કબૂ કંદ ઘાસ ખાઇને,
કબૂ મળે ન આબ તો ફરૂં મુઝાઈને;
મરૂં જનાવરોની દહેશતે રડી,
કરૂંછ બાબ રાતનાં જમીનપર પડી.
(કોરસ) ઓ વાલી, ન કર સિતમગરી;
બસ કર જફા, ન થા ખફા, રહમ કરમ કરી.–ઓ.
[તેહમિના થાકથી લેટેછે, સામનેથી એક છાકટો દારૂનું બાટલ્યું લઈ લથરતો દારૂની તારીફ કરતો આવેછે.]

માઝ જિંઝોટી—૫૬.

છાકટો——અજબ છે લહેજતો શરાબમાં ભરી;
ગટગટ પીઉં સદા સરસ મજા કરી.—અજબ.
છોકરાં ભલે ઘરમાં ભૂખિયાં મરે,
રાતનાં ભલે ઓરત બીકથી ડરે,
બંદા તો દારૂમાં બસ ચમન કરે;
નડતા, પડતા, ખડતા, ખુબ લૈયે, ખુશ થૈયે,
ઘર જૈયે, લથડતા ફરી.—અજબ.

આજ રંગમાં મોડું બહુ થયું હશે,
બંધ શ્હેરના દરવાજા થઈ જશે,
લોક ક્‌હેછે કે ખવીસ આ જગે વસે;
અથડું, લથડું, થથડું, ઓ ખાશે, જિવ જાશે,
ક્યમ થાશે, ગપ જશે ગરી.—અજબ.

[છાકટો ખવીસની બીહીકથી લથરતો તેહ્‌મિનાના પગને અથડેછે, તેહ્‌મિના ચોંકેછે.]

તેહ્‌મિના——અરે ખુદા!

[તેહ્‌મિનાને ખવીસ સમજી છાકટો ધ્રુજેછે.]

છાકટો——મુવા છુટા!
તેહ્‌મિના——કોણ છે જવાન તું?
છાકટો——જવાન નહિ, જઈફ છું.
તેહ્‌મિના——કેહ તું કે હ્યાં આયો કેમ?
છાકટો——ગળી જવાની આ છે નેમ.
તેહ્‌મિના——શું નજદીક ગામ છે?
છાકટો——કોસ એક ઠામ છે, ફક્ત હાડ ચામ છે,
માસનું ન નામ છે, હવે ત્હને સલામ છે.

[છાકટો ન્હાસવા જાયછે, તેહ્‌મિના તેને રોકેછે.]

તેહ્‌મિના——નહાસવું હરામ છે, મ્હને તહારૂં કામ છે.

[છાકટો બીહીકથી કાલાવાલા કરેછે.]

રાહ ઇંગ્રેજી.—Sultan Polka.

છાકટો——જા, જા, બલા તું જા, મ્હને મુકામે દે જવા;
ના, ના, મ્હને તું ખા, પગે લાગું રે ઓ બાવા.—જા.

[છાકટો પોતાની પાસનું ફેંકી દેછે.]

લે, લે, પૈસા ને કપડાં તું, છોડું બસ એના દાવા;
તેહ્‌મિના——જો, જો, હું તો ભૂત નથી,
છાકટો——નહિ આઉં હાઊ થાવા.—જા.
ચાલીસ છે મ્હને બેટા બેટી,
તેહ્‌મિના——સહૂને જોશે,

છાકટો——જા, જા, હોશે,
તેહમિના——નહિ તું એશે,
છાકટો——હા, હા, વાહ, વાહ,
રે આ ખુદા! ખવીસે ઘેર્યોરે! અરરર જાવો પેલો,
તેહમિના——તું છે ઘેલો,
છાકટો——દોડી આવે ખાવા.—જા.
[તેહમિના છાકટાને દિલાસો આપેછે.]

અણયાત.

તેહમિના——નથી ભૂત હું નથી ખવીસ ભાઈ,
છઉં આદમ હું જાઉં નહિ ખાઈ;
ડરી નાહક તન કાંય તું ધ્રુજાવે,
નહી જોઈયે હરામ, જે બતાવે.
છાકટો——બધી વાતમાં છે અગર તું ધરાયો;
સિહા રાતમાં કહે? હ્યાં કાંય આયો.
અરે આદમી કે ખવિસ થાઈ લુટેછ?
મ્હને ધ્રુજરી થૈ પસીનોજ છુટેછ.
[છાકટો ગભરાઈને ન્હાસેછે, તેહમિના તેની પાછળ જાયછે.]

બાબ પહેલો—દેખાવ ચોથો.

હારાન શહેરના હાકમની દરબાર.

[માઝીયાર, કામુસ, ચકલેહ તથા નૌકરો બેઠેલા દેખાયછે. માઝીયાર પોતાની આંધળી આંખ વિશે બળાપો કરેછે.]

રાહ ઇંગ્રેજી.—Far from the old folks at home.

માઝીયાર——આ ખટપટની દેહ તું, શું કામની?
રે ઝટપટ તો કેહ તું, શું ફક્ત છે નામની?

આ હકુમતને શું કરૂ, હું આંધળા,
ન્યામત સહુ છે તો ખરૂં, નેનો વિના સૌ બળો.
(કોરસ) જિંદગી આંખો વિનાની, છે એ મ્હોટું દુઃખ;
તે વિન નિત લેજો ગણી, છે સર્વ ખોટુંજ સુઃખ-જિંદગી.
ફીકટ મહિના બે થયા, આ હાલમાં,
માનસ કઈ લાખો ગયાં, રે મ્હોતની જાળમાં;
જો નહિ મળતી શ્હેરમાં એની દવા,
પા બસ કઈબી જેરમાં કે નિકળે આ હવા.
(કોરસ) જિંદગી આંખો વિનાની, છે એ મ્હોટું દુઃખ:
તે વિન નિત લેજો ગણી, છે સર્વ ખોટુંજ સુઃખ-જિંદગી.
ચકલેહ------બેહુ ચશમની પૂતળી છે તો ખરી,
રે રતન સહુને વળી છે નેસ તેજે ભરી;
તે પર પરદા સ્હેજ છે તે તો જવા,
ને ફિકટ બહુ એજ છે કે કેમ તે કાપવા.
(કોરસ) જિંદગી આંખો વિનાની, છે એ મ્હોટું દુઃખ
તે વિન નિત લેજો ગણી, છે સર્વ ખોટુંજ સુઃખ-જિંદગી.

ચ બિયાત.

ચકલેહ---સિવા ખાર અકસિર નથી કૈં ઈલાજ;
અરે કાંઈ સમજો ગરીબન નિવાજ.
માળીયાર---જહેરી દવાઓ અને તેજ આબ;
મ્હને લાભ કરશે વખત પર શિતાબ.
મગર ખાર તો છે મ્હને બસ હરામ;
ખુદા નહિ કરાવે કબુ એહ કામ,
કરી જહાર ભઠ્ઠી બનાવેછ ખાર;
બને આંધળો તુર્ત તે કામદાર.
જરા જોઈ લે આય મ્હારોજ હાલ;
થશે શું ન દુઃખ તેહને મુજ મિસાલ?
બની કુલ રૈયતનો પાસબાન;
લુટું હુંજ શું તેમના માલ જાન?

જબાં બંધ કર, બસ ખતમ કર અવાજ;
નથી શું બિજો કોઈ જગમાં ઇલાજ?
અકલેહ———કિતાબો ફરી ને ફરી ખૂબ જોઇ
સિવા ખાર વાંચ્યો ન ઇલાજ કોઇ.
[કામુસ મુસાફરની શોધમાં જાયછે.]

દોહરો.

માજીયાર———જિદ ખોટી આ છોડ તું, હું તે ગણું હરામ;
નહિ આવું બુરૂં કબૂ કરે ખરે બદ કામ.
અકલેહ———થશે મુસાફર શેહેરમાં પ્રથમ દખલ જે આજ;
તેને જર બક્ષી બહુ, સાંધી લેશું કાજ.
હમણા લેઇ આવશે ત્હેને ત્યાં દરબાન;
કારણ કે ગઇ કાલનું દીધું છે ફરમાન.
[કામુસ તેહમિનાને મર્દાના લેબાશમાં લઈ દાખલ થાયછે.]

બિહાગ—પદ.

કામુસ———આ મળ્યો મુસાફર જતને રે,
નગરનો દરવાજો જહારે ઉઘડાયો,
જુવો મર્દ આ દાખલ થાયો;
સઘળા———સમજો, સમજો, જેવો માગ્યો તેવો તુર્તજ પાયો,
અમને અમને.—આ.
માજીયાર———રે આ મર્દ મુસાફર ભાઈ, બોલ સખ્ત શરતો સહુ કાંઇ;
છે મંજુર શું ત્હને રે?
સઘળા———હા, છે મંજુર કેહ ત્હને રે?—આ.
તેહમિના———શું ઓરતથી ખાર ન થાશે?
સઘળા———નહિ નહિ તે નાહક અટવાશે;
તેહમિના———કેમ વાત આ બને રે,
સઘળા———રે કેમ વાત નહિ બને રે.—આ.
[કામુસ તથા અકલેહ મસલહત કરેછે, તેહમિના શું
કરવું તે બાબે વિચાર કરેછે.]

અબયાત.

તેહમિના——(સ્વગત) બરૂ બોલુંછ તો જાહેર હું અબળા પડુ આજે;
નહી તો આંધળી થાઉં ધરૂં જો બહીક તે કાજે.
કતલની દેહરાતો આપી યહાં લાયા કબુલ કરવા,
કહું જો વાત તે હું તો નથી છુટકો સિવા મરવા.

બયત.

માજીયાર—કહી દે ઓ મુસાફર તું હકીકત સાચ સહુ મ્હારી;
ફિકર દિલમાં ન કર હરગેજ ઓ ગમખાર તું મ્હારી.

દરબારી કહાનરો—પદ.

તેહમિના—શું કહું હકીકત મ્હારી, કોણ સુણી વાતો દુખકારી;
દે આફતો નિવારી.—શું.
બ્યાર નાર નહિ પણ નરથી બસ થાય બાર સુખકારીરે,
હું નકામની થાઇ પડશ બસ છેઉં જહારે નારી-શું.
ખૂબ દૂર મંજલ કાજે કીધો લિબાશ ધારીરે;
કે ઓરત થઈ દુખ નહિ પામું બોઉંલાજ કુંવારી.-શું.

દોહરો.

ચકલેહ——ઓરત થઈ તો શું થયું, તું છે જહાર જવાન;
બાર ખરે તુજથી થશે, સાંભળ ઓ નાદાન.
[ઓરત જાણવા છતાંબી ચકલેહને સંગદિલ
જોઇ માજીયાર તેને ઠપકો આપેછે.]

તહતુલ લફ્જી.

માજીયાર——જે જાલિમો કરે જગમાં જુલ્મ નારપર;
લાનત લખો પડો બસ તે સિતમગારપર.
[માજીયારને વહેમ જવાથી તેહમિના મર્દ છે કે
ઓરત તેની તપાસ કરવા કામુસને કહેછે.]

આ નાજની ખરેખર જો મર્દ તો નથી;
ઇનિસાન તે થૂકે નહિ જે એકરારપર.
આ હાલતે નહી દુખમાં ગર્ક હું રહું;
રાખુંછ જો ભરોસો પરવરદિગારપર.

[માઝીયાર પરવરદેગારપર ભરોસો રાખી દુઃખને સુખ માણી લઈ તેહમિનાને બેફીકર જવા કેહછે.]

અબયાત.

વગર દહશતે નાજની જા ભલે;
તને પાસબાની ખુદાની મલે.

[રજા મલવાથી તેહમિના ખુશ થઈ પોતાની મુરાદમાં પાર પડવા પછી આવી માઝીયારની આંખના ઇલાજ સારૂ પોતાની ચશ્મ આપવાનો એકરાર કરેછે.]

તેહમિના——ઘણાં સાલ જીવો તમે મ્હેરબાન;
અરે મિસ્કિનોના ખરા કદ્રદાન.
મગર કોલ હું આય આપુંછ આજ;
ફતે ગર બને માહરૂં નેક કાજ,
તુરત તો ખુશીથી ફરશ હ્યાં શિતાબ;
તજી પ્યાસ ભુખ સાથ આરામ ખાબ.
વગર દામ બક્ષિસ મહારી ચશમ;
વચન આય આપુંછ ખાઇ કસમ.

[તેહમિના માઝીયારને વચન આપેછે.]

દોહરા.

માઝીયાર—(ચકલેહને) કોલ વચન કે કસમનું, નથી મ્હને કઇ કામ;
એવા ખાર ઉપર કબૂ, નથી ખરચવું દામ.
પણ ઓરતના કોલનું, આ તક કરશે તોલ;
જોઉં તો આખર ખરે, પાળે છે શું બોલ.

કામુસ—— મતલબ મીઠી આપડી, કકણુ કરેછ કરાર;
પણ જે પાળે બોલિયું ત્હેની તો બલિહાર.

માઝીયાર——સુખે જા એ નાજની, કર પૂરૂં તુજ કામ,
પણ બેવચની થઇ કહુ, ના બનતી બદનામ.

[માઝીયાર જાયછે તેની પાછળ ચકલેહ સિવાયે સર્વે જાયછે, ચકલેહ તેહમિનાને છોકરી જાણી આ-શક પડી તેણીની તલાશમાં જવાનો ઠરાવ કરેછે.]

શાહના—પદ.

ચકલેહ——અજબ આણ કુદરત ભરીછે રતનથી;
નજર કઇ પડે કઈ છુપાં છે જતનથી.—અજબ.
સરસ આ પરી નૂરમાં બસ ગરક થઇ;
ચમનમાં રહું વશ છુટો થઇ વતનથી.—અજબ.
અગર હાથ આવે ન એ ગુલબદન તો;
જુદઇથી જુદો હું કરૂં જાન તનથી.—અજબ.

[હવસથી આંધળો બની ચકલેહ તેહમિનાની શોધમાં જાયછે.]

બાબ બીજો—દેખાવ પહેલો.

ઓજંદ શહેરનું મુસાફરખાનું.

[તેહમિનાની સોધમાં નિકળેલો ચકલેહ મુસાફર-ખાનામા બીજા પોશાકમાં દેખાયછે, મુસાફરો-માથી તેને શકની નજરે જોયછે તથા એક મુ-સાફર તેની પાછળ જઈ તે શું વમાસેછે તે સાં-ભળી લેછે.]

રાહ ઇંગ્રેજી—Tramp, Tramp, Tramp.

ચકલેહ——રે અભાગિયો ખરે રોજ જહાર જોઇને,
તે પરી ચહેર નૂરમાં ફસ્યો;

આ સફેદ બાલમાં તો સુધીજ ઓઇને,
રે હિદાયતો ભલી તજી હસ્યો.
(કોરસ) રે પજૂદાં કરે ન કોઈ, બુરી મ્હોબતે ફસે;
જીવતો જલી જશે તેહ ઇશ્ક આગમાં,
લાખ લ્યાનતે ખરે ફના થશે.—રે.
રે હજાર માનતો આંધળો બની ફિદા,
મેં લિધીછ બેવકૂફ થાઇને;
દીન તો ભુલી ગયો ને વિસારિયો ખુદા,
રે જહાંન્નમે પડયોછ જાઇને.
(કોરસ) રે પજૂદાં કરે ન કોઈ, બુરી મ્હોબતે ફસે;
જીવતો જલી જશે તેહ ઇશ્ક આગમાં,
લાખ લ્યાનતે ખરે ફના થશે.—રે.
ગામતો ઘણાં ઘણાં હું મુવો ફરી ફરી,
એહની તલાશમાં ખરો ખરે;
એ મળીછ શોધ કે છે યહાંજ તે ખરી,
હાય! શોધ કહાં કરે ખુદા અરે.
(કોરસ) રે પજૂદાં કરે ન કોઈ, બુરી મ્હોબતે ફસે;
જીવતો જલી જશે તેહ ઇશ્ક આગમાં,
લાખ લ્યાનતે ખરે ફના થશે.—રે.

[તેહમિના ભીખ માંગવા મર્દાના લિબાશે દાખલ થાયછે, ચકલેહ તેહમિનાની શકલને પિછાનવાલી તરીકે ટિકિયા કરેછે, મગર યાદ ન આવવાથી ગુચવાયછે.]

પિલૂ—લાવણી.

તેહમિના—રે ખુદા નામપર કોઈ ખેરાત કરો.—રે.
નેકીનું કપડું લઈ સીવી કદર નામની થેલી,
ભીતર પૈસા ખુદા નામના ભરો હરખથી ભેળી;
રહમ રસીથી બાંધો યારો નેક નગીના મેળી,
પાક હાથથી છોડો કોઈ ગણી ખુદાને બેલી;
તે માલિકના પ્યારા ઠરો, ખેરાત કરો.—રે.

મિસ્કિન હાય મુસાફર હું છું નથી કાંઈ ભીખારી,
કિસ્મતનો માર્યો રખડું, છે મુલક યમન દુર ભારી;
ગિર્દીશીએ ઘેરો નાખ્યો, ટુટી નસીબ યારી,
છે કોઈબી સખી મર્દ જે આજ દુઆ લે મ્હારી
હયવાલ સાંભળીને ખરો, ખેરાત કરો.—રે.

[મુસાફરો ખયરાત આપેછે, અંતે ચકલેહ તેહમિ-
નાને બોળખેછે.]

મુકફ્ફા ફ્રિક.

ચકલેહ——માશુક હાય પ્યારી, હા, એજ છે મહારી;
જે મ્હોબતી કટારી, મારી બહૂજ કારી;
મ્હાકી મને ડુબારી, આ રંજમાં ઉતારી.

[ચકલેહ તેહમિનાને બોલાવેછે.]

મુસલ્લસ.

જરા સુણ મુસાફર ન થા તું ઉદાસ,
જવુંછજ મ્હનેબી યમન શ્હેર પાસ,
ભલે સાથ નોકર બની ચાલ ખાસ.
ગરજ બેહુની એમ સરશે તમામ,
બને કામ ત્હારૂં મળે સાથ દામ,
હવે બોલ વ્હારા જવાબી કલામ.
[તેહમિના ચકલેહને દુઆ દઈ તેની નોકરી કબૂલ કરેછે.]
તેહમિના——ઇલાહી તમ્હારી કરે આશા પૂર,
બલા સાથ આફત સહૂ થાય દૂર,
સુખો સાથ દોલત વધે નેક નૂર.
કરૂંછું તમ્હારી શરત સહુ કબૂલ,
કબૂ નહિ કરશ ચાકરીમાંહ ભૂલ,
કસૂરો કબૂ નહિ થશે બીલકૂલ.

ચકલેહ્——ભલે ઠીક છે તું કબુલેછ મ્હાર,
સુખે આય ખાનું જમી થા તિયાર,
(સ્વગત) જરા ઠીક બેઠી હવે તાલ યાર.
[ચકલેહ પોતાનું ખાનું તેહમિનાને જમવા આપેછે, તેહમિના ખાનું ખાય છે, એક ભિખારી ભીખ માંગવા આવે છે.]

પિલૂ—લાવણી.

ફકીર——ભોલી ભાલી, બોલી બોલી, જાનવરોનું બ્યાન કરૂં;
લેઈ ઝોળી, ઘર ઘર ડાલી, વેઠ કરીને પેટ ભરૂં.—ભોલી.
બતકાં બતકો, લટકો મટકો, ક્વેક ક્વેક ક્વેક કરતાં ભટકે
ટૂકું પગળું, પાણી ગદળું, મોજ કરી બટ બટ બટકે;
[ફકીર બટકાંની બોલી બોલેછે.]

લાંબી ડોકે, જબરી પોકે, માંથું તો પકવેજ ખરૂં.—લેઇ.
જો નવરંગી, મરઘો જંગી, કુકરે કૂક કરી વાસે,
સહુ જન જાગે, કામે લાગે, ઊંઘ, ચોર તેથી ન્હાસે;
[ફકીર મરઘાની બોલી બોલ છે.]

બામદાદમાં, નેક યાદમાં, હું બસ રબનું ધ્યાન ધરૂં-લેઈ.
તરકો તરકી, સ્હેજે ભરકી, ટિક્ ટિક્ ટિક્ કરતાં અકડે;
રાતી માજર, જાણે ગાજર, ભૂરાં પીછ કળા પકડે;
[તરકા તરકીની બોલી બોલેછે.]

રંગે રાચે, ઢંગે નાચે, જોર બતાવેછે જબરૂં.—લેઈ.
શાંણું કુતરૂં, શોભિત ભુતરૂં, બાઉ વાઉ વાઉ બૂમો પાડે,
નિમક હલાલી, જહેને વ્હાલી, આફતમાં આવે આડે;
[કુતરાંની બોલી બોલેછે.]

વખ્ત તંગમાં, સખ્ત જંગમાં, સાથ હોય તો નહિજ ડરૂં.—લેઈ.
[મુસાફરો તેને પૈસા આપેછે તે સલામ કરી જાયછે, તેહમિના ખાનું ખાઈ ચકલેહનો ઉપકાર માની ચકલેહના ધંધા રોજગાર વિષે પુછેછે.]

અબયાત.

તેહ્‌મિના——બહૂ મ્હેરબાની થઈ નેકનામ;
નિવાજયો તમે એક મિસ્કિન ગુલામ.
જરા કામ મુજને અને રોજગાર;
કહોની તમારાં અરે નામદાર.
[ચકલેહ્ પોતાના ધંધાથી તેહ્‌મિનાને વાકેફ કરેછે,
મુસાફરો મસખરી કરેછે.]

શાહ ઇંગ્રેજી—Pinafore, Ruler of the Queen's Navy.

ચકલેહ્—બાંધી કરિયાણું ગાંધીનું તન તોડયું બસ બચપણ પટકી,
કુટયા ઓષડ ખલમાં નાખી, પણ હરદમ શુધ ગુણની રાખી;
મેં હરદમ શુધ રાખી દાજે, તો મશહુર હકિમ થયો આજે.
મુસાફરો——(કોરસ) તેં હરદમ શુધ રાખી દાજે;
તો મશહુર હકિમ થયો આજે.—તેં.
[ચકલેહ્ ચિરડાઇને મુસાફરોને મસખરીથી બાજ
આવવા કેહ છે.]

ચકલેહ્——કેમ રે, કેમ છે?
મુસાફરો——જેમના તેમ છે, એમના એમ છે, જો બલી નેમ છે
તો યજદાંની રેહેમ છે.
[ચકલેહ્ અખાડા કરી પોતાનો અહવાલ સંભલાવે છે.]

ચકલેહ્—હું ત્યાર પછી ઝોળીમાં લેઈ સહૂ ઓષડ ઘર ઘર રખડી,
ભૂકીની ત્રણ ચમટી દેતો, પરથમ બસ મન ગમતું લેતો;
લૈ ઝટ મન ગમતું જે છાજે, હું મશહુર હકિમ થયો આજે.
મુસાફરો——(કોરસ) લૈ ઝટ મન ગમતું જે છાજે;
એ મશહુર હકિમ થયો આજે.—લૈ.
[ચકલેહ્ મુસાફરોને ડોળા ધુરકેછે.]

ચકલેહ્—ફાટી વૈદાંની પોથીના નુસ્ખા વાંચી ઝટપટ શિખિયો,
ફીંચી મેં અકસિર કઇ ખાકો, કઈ મરહમ શરબત ને પાકો;
દે કઈ શરબત, વાજે ગાજે, હું મશહુર હકિમ થયો આજે,

મુસાફરો——(કોરસ) દૈ કઇ શરબત વાજે ગાજે ;
એ મશહુર હકિમ થયો આજે.—દૈ.

[ચકલેહ ચિરડાઇને મુસાફરોને ચુપ રેહવા કેહછે.]

પિલૂ—ગીત.

ચકલેહ——મુરખ લોક ક્યમ નથી સમજતા,
મુગા મરો બેવકુફ અનાડી ;
મુસાફરો——મુસાફરોનું મકાન આ છે,
નથિ ત્હારા બાવાની વાડી.—મુરખ.
મુસાફર——અકડબોર ચલ હઠ હઠ ગુપચુપ,
નહિ તો મેથી દેશ જમાડી,
ચકલેહ——કેમ મ્હોત આયુંછ ત્હમારૂં ?
મુસાફરો——જા જા જાશે પિખાઇ દ્હાડી ;
ચકલેહ——ખબર છે નામ શું છે મ્હારૂં ?
મુસાફર——ખર સાહેબ બહાદુર જે ભુંકી ભુંકી ઝાડેછ પછાડી —મુરખ.
ચકલેહ——(દાંત પીસીને) કેમ કરૂં બસ કવસમાં વસ છું,
સ્વાદ નહી તો દેત ચખાડી,
મુસાફર——નહિ નહિ સાહિબ જાવા દેઓ,
નથી છુપાવા હયાં તો ઝાડી ;
ચકલેહ——મ્હોત ગમે તો માંગી લેઓ,
મુસાફર——ગુસ્સામાં કુવો ના પુરતા જોજો ભીત નથી કઇ આડી.મુરખ
ચકલેહ——(તેહમિનાને) કહાં ગયો ?
તેહમિના—કેમ ?
ચકલેહ——ઉઠાવ ઝટ સહુ,
મુસાફરો——થઇ ખટપટ બહુ,
ચકલેહ——બુલાવ ગાડી ;
મુસાફરો——હાં નહિ રહિયે, જહાંનમ જઇયે,
ચકલેહ——ચંડાળોએ મજા બગાડી ;

[તેહમિના અસબાબ ઉઠાવેછે.]

તેહમિના—ચાલો,
ચકલેહ——કેમ, સહૂ લીધું તેં ?
તેહમિના—હા જી હા સૌ ઝૂડી ઝાડી;
મુસાફરો—નહિ તો શેઠ મિજાજ ખોઇને
જીવ નાખશે ઝટપટ કહાડી;
મુસાફર—-જુનું નાળિયર સુકો ગોર, પતો હોણુ મળતા ના પોર;
પુઠનો વા ને ખારૂં પાણી, જઈ પુરજો દોજખની ખાડી.
[ચકલેહ ચિરડઇને ચાલવા માંડેછે, મુસાફરો
તેની ફજેતી કરેછે.]

બાબ બીજો દેખાવ બીજો.

યમન શહેરનું જંગલ.

[હબશી કાસદ, કેસેવજની તાલાશમાં આવેછે.]

રાહ ઈંગ્રેજી—Money-Money.

હબસી કાસદ—શું કાળા રંગે યારો, સૌની ચોરી કીધી,
કે રૂઠી સર્વે ધિક્કારી નાખે ?
કાળો ચ્હેરો ભીચારો, દેખી દુન્યા ખીધી,
સૌ ગોરૂં ગોરૂં ચાહીને રાખે ;
કાંય દુઃખે સૌ આપો, મેં કીધાં શું પાપો ?
સાહેબે જો કીધો સિધ્ધી કાળો,
રબની એ છે ખુબી, હેના પ્યારે ડુબી,
હબસી શું નહિ થાશે હેનો વ્હાલો ?
(કોરસ) એબી સારૂં, જેબી કારૂં,
ગેબી પ્યારૂં તો નહિ લાગે કોઇને;
રૂ શાને સારૂં, લોકો વારૂં,
બ્હીએ કારૂં કારૂં કારૂં જોઇને.—એબી.
આવી બુરાંની પાસે, કાંય સૌ આપો તાદ ?

કે જા પાપી કાળું હોજો વ્હારૂં,
કાંય ચંદાના ઊજાશે, રાજી સર્વે તો રહે ?
કાંય લાગે અંધારૂં તેથી ન્યારૂં?
બોલે કાળાં કામો, નકો કાળાં ઠામો,
શું બીજા રંગો છે રૂડા ત્યારે ?
હઠથી માંગે બાળી, તો કાંય કાળો બાળી,
નિકળે, બૂચો તો છેડાએ જ્યારે.
(કોરસ) એબી સારૂં-જેબી કારૂં,
ગેબી પ્યારૂં-તો નહિ લાગે કોઇને;
રે શાને સારૂં-લોકો વારૂં,
બહીએ કારૂં કારૂં કારૂં જોઇને.—એબી.

બયત.

હબસી કાસદ—કરી શોધ થાકો હવે હું યહાં,
ફરી આ બિયાબાન હોશે કહાં !
કહાં આય ખત લેઈ રખડું હવે;
બગડશે સહૂ તો અસૂરૂં થવે.
શાહેરે કહેતાં હતાં જન સહૂ;
થયા તો ગયાને દહાડા બહૂ.
કહયું શોધવા આ બિયાબાનમાં;
રએ ભૂલ થઈ હોય અંજાણમાં.
[સામનેથી કેસેવજને આવતાં જોઈ.]
અરે પણ ખરે તેજ આવેછ ’હાં,
વજીરી લિબાસેજ જાએછ કહાં !
[કેસેવજ દાખલ થાયછે, કાસદ કાગજ આપેછે.]
ખુદાવંદ નામું અગતનું બહૂ;
હમાવરાનથી આય લાયોછ હું.
[કેસેવજ કાગજ વાંચીને તેહમિના વિશે પુછેછે.]
કેસેવજ—(સ્વગત) લખિછ હોસિમે ગુલ રશિદની ખબર;
નથી વાંચતાં બસ રહેતી સબર.

કરે ઠાર એહૂ જનોને શિતાબ;
લખું એ મિસાલે રૂકાનો જવાબ.

કૈસેવજ———રશિદ સાથ શું ત્હાં ઉતી દીકરી?
હમાવરાનથી જે ગઈ નીકરી.

હબશી કાસદ-ઘણા રોજની તે નહાસી ગઇછ;
ખુદાને ખબર તેહમિના કહાં રહીછ.
જણાવીછ ખતમાં હકીકત ખરી;
અમે થાકિયા પુખ્ત શોધો કરી.

કૈસેવજ———શહેરેજ જાવુંછ હવડાં મ્હને
ત્હાં ચાલ આપુંછ ઉત્તર ત્હને.

[કૈસેવજ તથા કાસદ જાયછે, તેહમિના ચકલેહ પર લઆનત નાખતી દાખેલ થાયછે.]

ખમાચ ગજલ.

તેહમિના———અરે જાહેરમાં દાના અશો ઇનસાન તું છે;
મગર બાતેન જોઉં તો ખરો શયતાન તું છે.—અરે.
ફસાવી આ બિયાબાંમાં મ્હને એકાંતમાં તેં;
સુરતમાં આદમીની બસ બુરો હેવાન તું છે.—અરે.
ગણું હુરમત મહારી, જાન કરતાં બહુજ પ્યારી;
સિફતથી પાક દામનની ખરે અંજાન તું છે.—અરે.
ઉભોરહે દૂર નહિતો તેજ ખંજર આય ખાશે;
[તેહમિના ગુસ્સામા મ્યાનથી ખંજર કાહડી ચકલેહને દેખાડેછે.]
સમજકે એક લેહજામાં હવે બેજાન તું છે.—અરે.

[તેહમિના નિરાસ થઈ દુન્યાના ફરેબપર અફસોસ કરી જીન્દગીથી છટકો ચાહેછે.]

મુસદ્દસાત.

તેહમિના———દગલબાજ દુનિયા ફરેબે ભરી;
ભલાની ગરજ તો ન તુંથી સરી;

અરે જાંનવા શું હકીકત ખરી;
ચિરૂં દીલ ઇનસાન કટકા કરી.
ખુદા કેમ તું જોય છે આ સિતમ;
ગરક કાંય કરતો નથી એકદમ.

[દીવાનો ચકલેહ તેહમિનાના અફસોસનો ખિ-
યાલ ન કરતાં પોતાની મોહબત જાહેર કરેછે.]

ચકલેહ———થયોછે મ્હને તો મહોબ્બત મરજ;
નસીહત કિધાથી ન સરશે ગરજ;
થવા તાયબે તુર્ત પાડશ ફરજ;

[ચકલેહ આજુ બાજુ જોયછે.]

હવે કોણ સુનસે યહાં તુજ અરજ.
નથી કોઇ હાજર અરે નાજની
જરા ખ્યાલ કર કાંય દિવાની બની?

તેહમિના———અરે બેવકુફ આંધળા બેરારમ;
જરા જો ઉપરથી જુએછે ભરમ;
ખુદા દેખિને નીચ ત્હારો મરમ;
અરે સાંખશે કેમ આ બદકરમ?
મદદગાર મ્હારો ખરો એજ છે;
જગે કુલ હાજર સદા તેજ છે.

[ચકલેહ તક જોઈ તેહમિનાનુ ખંજર છિનવવા
ચાહેછે, મગર તેહમિના બચાવી લેછે, જેથી
ચકલેહ તેહમિનાપર ગાલેબ જાયછે. તેહ-
મિના ચકલેહને લાત મારેછે જેથી ચકલેહ
તેહમિનાને લાત મારી નીચે નાખી દેછે. તેહ-
મિના ચકલેહના ગળામાંની તસબી તોડી લેછે.
તેહમિનાના હાતમાંનું ખંજર છિનવતાં ચક-
લેહના હાથને ઘસારો લાગવાથી ચિરડાઇને
તેહમિનાના માથાંમાં મારવા એક પથ્થર ઉચ-
કવો જતાંજ પથ્થરની નીચેથી એક સાંપને
ફુંફાડા મારતો જોઇ પથ્થર ફેંકી દઇ ત્યાંથી
ન્હાસી જાયછે. તેહમિના ઉઠવાનો કસદ કરેછે;
મગર ન ઉઠી શકવાથી જરા આસાયશ લેછે.

અબયાત.

રે બેશક આ તો પગ ભાગો બસ મ્હારો;
આ જંગલથી ઓ પરવર પાર ઉતારો.
લાગેછ બહૂ દર્દ અરે જીવ તો ફરેછ;
જોઉં ફુક આરામ કર, કાંઇબી ડરેછે !

[શહનશાહ નૌશાદ તથા શૈદેહ શિકાર કરતા આવી લાગેછે, શૈદેહની નજર તેહમિનાપર પડતાંજ શહનશાહ નૌશાદને અટકાવેછે.]

મુસલ્લસ.

શૈદેહ———રે જરા થોભો પિદર પ્યારા સબર,
મર્દ આ નવજવાન કોઈ બેખબર
હ્યાં સુતોછે જોઇ લો કરવા કબર.

[શહનશાહ નૌશાદ, તેહમીનાના બાલ જોઇ તેણીને, ઔરત તરીકે પિછાણેછે.]

મુસલ્લસ.

નૌશાદ———ભૂલિયો બેટા અરે તું આજ બસ.
થઈ કસુર પયછાનિયતને કાજ બસ,
ઔરતે કિધોછે મર્દી સાજ બસ.
શૈદેહ———છે જહારે એહમાં કાંઈ ભરમ,
તો જગાડી પૂછતાં શાની શરમ.
નૌશાદ———આસતે ઊઠાડ ના થાતો ગરમ.

[શૈદેહ તેહમીનાને હાત લગાડેછે, તેહમીના ચોંકી ઉઠેછે, શૈદેહ તેણીનું નામ ઠામ પૂછેછે]

દેશ–જિલ્લો–લાવણી.

શૈદેહ———કહીદે જલદી ઓ નવ જવાન;
કરી દે સાચે સાચુ બ્યાન.—કહીદે.

પિદર છે કોણ અને તુજ એરા,
કહાંછે બોલ તહારો દેશ,
છુપાવી ઓરતનાં તુજ કેશ,
લીધો તેં કાય મરદનો વેશ?

ઝુલ.

કહાંથી આવી કહાં જશે, શું છે ત્હારૂ કામ!
સાચે સાચી સહુ બિના, બોલી કેહ તમામ;
નહી તો લેશુ ત્હારો જાન.—કહીદે.

[તેહ્મીના ઉઠવા જાયછે, મગર પગમાં દર્દ થવાથી પાછી બેસી જાયછે.]

દેશ—ગીત.

તેહમિના—કિસમત ત્હારૂં શું રૂદન કરૂં,
જ્હાં જાઉં ત્હાં રખડીજ મરૂં;
બસ આફત તરસે, મુજપર વરસે,
હાડમાર થઇ વાજ વરૂં.—કિસમત.
નેક પિદર મુજ જે છે કેદી,
ત્હેને છોડવવાને હું આ મરદી વેશ ધરૂં.—કિસમત.
છે સિપેહસાલાર રશિદ તે, રૂકી તેપર નહિ લેતો કઇ દાદ,
શ્હેનશાહ નૌશાદ;
તે તકડેછ અસત કઇ બ્હાંને, થયાં વરસ દસ હમાવરાંને,
મુલક યમન દુખ સખત ખમી બસ સોંઘી રખડું,
બેટી ત્હેની તેહમીના હું રડતી મુલકે મુલક ફરૂં,
રખડી રખડી રઝડી સબરૂં,
દુખ જોઉં હું જબરૂં જબરૂં.—કિસમત.

[તેહમીના અહવાલ કેહછે તેટલાં, નૌશાદ તેહમીનાની હકીકત સાંભલી ખરાં ભેદથી વાકેફ થઇ, તેણીને દિલાસો આપી પોતે શાહનશાહ તરીકે જાહેર થાય છે.]

સોરઠ—પદ.

નૌશાદ—જરા ધીરજ ધર તેહમિના;
તું કઇબી વાતે હ્યાં બીહ ના.—જરા.
હુંજ શહેનશાહ નૌશાદ છેઉં, શ્હેર યમન છે આય;
આ તરકટનો ભરમ સાંભળી, મનમાં ચટપટ થાય.—જરા.
કાગદ આપી તુરત મોકલું, કાસદ હમાવરાન;
તુજ વાલીને હ્યાં બોલાઉં, છુટકો કરૂં નદ્યાન.—જરા.
શેદેહ.—તેઓ આવે ત્યાંહ સુધી, રહેજે મુજ મંદિર પાસ;
નૌશાદ.—આય વાત સહુ છુપી રાખજે, નહિતો થાશે નાસ.—જરા.
ઉચકી કદમ તું છાવણીમાં, સાથ અમારી ચાલ;
શેદેહ.—કાંય નહી ઉઠતી તું કેહની, છે તું શું બેહાલ.—જરા.

અખયાત.

તેહમિના—અરે મ્હેરબાનો કરૂં વાત શું;
ટુટો પગ મહારો સુઝાઉછ હું.
ખુદા વાસતે લેઇ જાઓ ધરી;
પછી વાત માંડી કહેવસ ખરી.

[નૌશાદ અને શેદેહ તેહમીનાનો હાથ પકડી તેણીને ઉઠાડી પોતા સાથે લઈ જાયછે, નાચાર થએલો ચકલેહ પસતાવો કરતો આવેછે.]

રૂચીરા છંદ.

ચકલેહ.—ક્હાંનો ચકલેહ, ક્હાંની અકલે, ક્હાંની લાગી આગ અરે!
ક્હાંનો આલિમ, ક્હાંનો જાલિમ, ક્હાંથી આયો નાગ અરે!
ક્હાં તેહમિના, ક્હાંની બીના, ક્હાંનો આ સંજોગ જુવો,
ક્હાંનો ડાહયો, ક્હાંનો વાહયો, ક્હાંથી લાગાં ભોગ જુવો.
જુઠે બ્હાંને, બુરી શાને, આખર પસતાઉછ હવે,
કાળે મ્હેરે, હારાન શ્હેરે, પાછો હું જાઉછ હવે.

[ચકલેહ પોતાની બુરી ચાલથી હાર ખાઇ; પસતાઇને પાછો હારાન શ્હેર તરફ જાયછે.]

—o—

બાબ બીજો—દેખાવ તીજો.

શ્હેનશાહ નૌશાદનાં યમન શ્હેરના મ્હેલનો બાગ.

[શૈદેહ, તેહમીના સાથે દાખલ થઇ તેણીની આગળ પોતાનો પ્યાર જાહેર કરેછે, તેહમીના પોતાને નાલાયક જણાવે છે.]

રાહ ઇંગ્રેજી—Next Sunday afternoon.

શૈદેહ——મ્હોબ્બત કરવી તો તે સાથે કે જે બસ નેકજ હોય,
ફિતકાર પડો તેપર કે જે દોલત ને રૂપજ જોય;
મુજ મનગમતી તું મળી, કરૂં નેકી તો ત્હારી સાથ,
બસ બોલ નાજની કેમ હવે તું દેશે ત્હારો હાથ?

તેહમિના—(કોરસ) તમ શ્હેનશાહની તોખમના, હું તો ગરીબ લાચાર;
ગોલાબ થુવર એકજ ક્યારે, તો કબૂ ન દેશે બ્હાર—તમ.

શૈદેહ——ત્હારા જેવી દાના ઓરત દુનિયામે જવળજ જોઇ,
જો શાદિ કરૂં તો તું સાથે નહિ કે શાહજાદી કોઈ;
મુજ પેદરને તો સમજાવસ જબરી હું ભીડી બાથ,
બસ બોલ નાજની કેમ હવે તું દેશે ત્હારો હાથ?

તેહમિના—(કોરસ) તમ શ્હેનશાહની તોખમના હું તો ગરીબ લાચાર;
ગોલાબ થુવર એકજ ક્યારે, તો કબૂ ન દેશે બ્હાર—તમ.

શૈદેહ———વિન જડત નગીનો નહિ શોભે રૈયત વિન તેમજ રાય,
ચાહે એવાં ફુલનો તોરો નહિ પાન વગર શોભાય;
અદના છે તો આલા શોભે, નારીથી શોભે નાથ,
બસ બોલ નાજની કેમ હવે તું દેશે ત્હારો હાથ?

તેહમિના—(કોરસ) તમ શ્હેનશાહની તોખમના હું તો ગરીબ લાચાર;
ગોલાબ થુવર એકજ ક્યારે, તો કબૂ ન દેશે બ્હાર.—તમ.

[બાગમાં પાણી વગર ઝાડને કુમળાયલાં જોઈ શૈદેહ ચોંકેછે.]

અબયાત.

શૈદેહ——નથી સિખ્યું ખરે પાંણી ગયો આજે કહાં માળી,
ભુલી શું તે ગયો ગાફેલ કે હાં આવશે વાલી;
શિતાબે જઈ કરી તાકિદ ફરી આવિંચ હાં ચાલી,
વિચારી તેટળાં તું લે જરા આ વાત એ વ્હાલી.
[શૈદેહ માલીને હુકમ કરવા જતાં જતાં પોતા સાથે પરણવા માટે તેહમીનાને વિચારવા કહી જાયછે. શૈદેહનો સખુન કબુલ કરવો કે માજીયારને આપેલો કૌલ પાલવો તે વિશે તેહમિના વિચાર કરેછે.]

ગોંડ મલહાર—ગીત.

તેહમિના—બોલું કેમ ભરમ રે મ્હારો,
સુખન મ્હને સુજનો છે પ્યારો,
કરૂં કબુ નહિ હું તે ન્યારો.—બોલું.
આવો સરસ ખાવિંદ મુજને, મળશે નહિ બીજો મતવારો—બો.
ફરી ફરી વિચારતાં મનમાં,
છુટે છુટે ધ્રુજરાં મુજ તનમાં;
એની સાથે જો નેકાએ શોધું સુખ ક્યારો,
તો નહિ જાવા દેશે મુજને, થઈ હુજતી આરો;
મ્હારો માજિયારને કૌલ દિધેલો થશે જૂઠ સારો.—બોલું.
[માલીને હુકમ કરી આવી શૈદેહ તેહમીના પાસે પોતાના સવાલનો જવાબ માંગેછે.]

મુસલ્લસ.

શૈદેહ——જરા હવે તું કેહ નાઝની ત્હારો નેક જવાબ,
ભરમ ભેદનો વાંચ ખુલાસો ખોલી જિગર કિતાબ,
મ્હને કેમ તું દસ્ત બક્ષશે? પ્યારી બોલ શિતાબ?
[તેહમીના પોતાના પિતાનો હુકમ મલે ત્યાં સુધી શૈદેહને થોભવા કેહછે.]

દેશ મલ્હાર—ખ્યાલ.

તેહમિના—હમણા શાહજાદા ધીર ધરો;
આ વાત હાલ મોકૂફ કરો.—હમણા.

મુજ પેદરનો આ બાબદનો;
હોકમ તો જોઇયે ખરો.—હમણા.
[શૈદેહ અધીરો થઇ અરજ કરે છે.]

ગૌંડ મલ્હાર—ઠુમરી.

શૈદેહ——સમજ સમજ મુજ સુખન તેહમિના;
અજિજ જિગરનાં ચમન તેહમિના.—સમજ.
મરશ મરશ તું વિન હું તલપી;
કરશ ન તું વિન લગન તેહમિના.—સમજ.
[સામનેથી નૌશાદને આવતાં જોઇને.]
પિદર યહાં આવેછ મહારા;
સરસ થયા જો સગન તેહમિના.—સમજ.
[શૈદેહ બાપની બીહીકથી તેહમીનાથી છુટો થયછે.
તેહમીનાને માઝીયારને આપેલા કૌલનો બાબ યાદ
આવવાથી તે કૌલ અદા કરવાની બાયરા થાયછે.]

તેહમિના—હવે તેહમિના કાંય વિસરેચ ફર્જ;
ગમે તે બને કર અદા નેક કર્જ.
થઇ રાત તન એકને એક બાળ;
બને જોઇને હાય સીનું કબાબ!
ઉભો રહેછ આવી અરે માજિયાર;
રડી કહેછ કે, "હાય એયો શિકાર.
પુકારેછ કે બસ હવે હું મરૂંછ;
મુરાદે તવળતોજ પાછો ફરૂંછ.
થયું કામ ત્હારૂં ફતેમંદ પાર;
હવે કાંય નાહક લગાડેછ વાર?
વચન તોડિયો, જા બુરો પામ ફૈજ;"
કહી એમ ધુંરકેછ બાબે મ્હનેજ.
વલી શાહને ખત પહોંતાંછ કાલ;
જણાવેછ જે તેહનો સખ્ત હાલ.
મલી માયબાપો જવાની હતીજ;
છુટાં કેદથી થૈછ એવી પતીજ,

હવે ત્હાર હ્યાં કાંય થોભું નકામ;
ખરા જાઇ પાડું વચન ને કલામ.
[નૌશાદ આવેછે, તેહ્‌મીના નૌશાદ પાસે રજા માગેછે.]

તાહતુલ લફ્‌જી.

તેહ્‌મિના——બખશો આ અરજ ઓ નેકનામ;
મુજને જવુંછ પરગામ.
માંગુછ રજા હું ટૂક વખતની;
પડિયુંછ અગતનું કામ.
નૌશાદ——ઠિક છે જલ્દી તું પાછી ફરજે,
રાખજે પિદરની ફામ.
[તેહ્‌મિના નમેછે, નૌશાદ જાયછે. તેની પાછલ તેહ્‌મીના રવાના થાયછે.]

——o——

બાબ બીજો—દેખાવ ચોથો.

હુમાવરાનનું બંદીખાનું.

[બંદીખાનાના પેહલા ઓરડામાં ખુરશી ટેબલ, લખવાનો અસબાબ તથા બીજા ભાગમાં રશીદ તથા ગુલખોર્શેદ અફસોસ કરતાં જણાયછે. બાહાર ચોકીદાર પેહેરો ભરતો દેખાયછે.]

રાહ ઇંગ્રેજી—My old kentucky home good night.

ગુલખોર્શેદ——ખુદા રાખે તેમતો ખુશ રહી, સબર, શુકર કરો;
સુખે હર્ખીના રડ દુઓ સહી, એ ઘડા તો ધ્યાનમાં ધરો.
દુખી દહાડા નિત નહિ ટકશે, જયમ ન, ચમન, રહ્યું
ન્હાશે દાદાર ઝટ દર્દ થશે, ઓ અજિજ સમજો કહ્યું.

(કોરસ) ના રડો ગમથી, રે ના રડો હમે;
બસ રાખી ધીરજ તેમજ રહો, જેમ દાદારને રે ગમે.
નહી રહેશે ફસ્લ એકજ સદા, ગરમ, નરમ કદી,
બને શાહો મિસ્કિન અને ગદા, રે સુકે સાગર ને નદી.
અરે આપમે નિત સુરજ જુવો, દિવસ ખતમ કરી,
વર્ષાં વર્ષાદ ઝટ ભરે કુવો, તેજ સુરજ ઉગે ફરી.
(કોરસ) ના રડો ગમથી, રે ના રડો હમે;
બસ રાખી ધીરજ તેમજ રહો, જેમ દાદારને રે ગમે.

[ગુલએોર્શેદના રડવાથી ચોકીદાર ગુસ્સે થઈ તેણીને ચૂપ રહેવા કેહછે.]

દોહરા.

ચોકીદાર—ચૂપ ચૂપ અય બ્યાનતી, જૂઠ ઢોંગ ના કર,
રોજ ઉઠીને તાહરો, કહયો મરેછ પિદર.
છુટટાં ફરતાં રખિયાં, તો બેઠી ગઈ બહાર;
બહૂ જાપતો જોઇને, હવે રડેછે મકાર ?

[ચોકીદાર બબરતો બબરતો જાયછે, રશીદ ચોકીદારના તાનાથી અફસોસ કરેછે.]

છપ્પો.

રશીદ——જેહેની ચહડતી જોઈ વાઘબી દેખી કાંપે,
તેહેની પડતી જોઇ કરડવા કોલું ચાંપે;
જેહેની ચહડતી જોઈ ઉંચબી ઉચો ધારે,
તેહેની પડતી જોઈ નીચબી લાતો મારે;
કરર કરર કરતા દાંત જે, પથ્થર કરડી ફાવતાં;
ઉલટે બખ્તે ટૂટી પડે, માવો મોંમાં ચાવતાં.

[હોસીબ પેહલા ભાગમાં એક હાથમાં સમોસાની રકાબી તથા બીજા હાથમાં કાગજ લઈ દાખલ થઈ વાંચેછે.]

રાહ ઇંગ્રેજી—Lilly Dale.

હોસીબ—ખત આ કર્સેવજનું લખ્યું મળિયું મૂબારક આજ;
બસ એમાં લખે, ખૂબ લાભ થાશે, કબુ થાય સફળ જો કાજ.
(કોરસ) રોજ તો આજનો ખૂબ છે નેક;
આય બે જાન શુ પણ કરૂં લાઓ મુરદાં ઝટ પળમાં એક–ખત.

[ખીસાંમાંથી જેહરની શીશી કાહડેછે.]

પૂર છે ઝેરે અરધી શીશી, હરખી બેઉ અનજાન;
[ઝેહેર સમોસાપર નાખે છે.]
ખુશઓથી સમુસા બ્હેકતા દેઈ કરૂં ઝટપટ બેજાન.
(કોરસ) રોજ તો આજનો ખૂબ છે નેક;
આય બે જાન શું પણ કરૂં લાખો મુરદાં ઝટ પળમાં એક.—ખ.

[બદીમા આંધલો થયલો હોસીબ, કસેલજનુ કાગલ ભુલમાં ટેબલપરજ મુકી, સમોસાની રકાબી લઈ, રશીદ તથા ગુલબોરાદને આપવા જાયછે, તેવામા શાહનશાહનો કાસદ દાખલ થઇ તેને એક કાગલ આપી બાહાર જાયછે. હોસીબ કાગલ વાંચી સમુસાની રકાબી ટેબલપર મુકી તેને રૂમાલે ઘાંકી અફસોસ સાથે હાત ચોલે છે.]

મુસદ્દસ.

(સ્વગત) થઈ બરબાદ સહુ તદબીર ઉલટી,
થયો લાચાર જો તકદીર ઉલટી.
દિશે દિલ આઈને તસવીર ઉલટી,
ઉમેદો સહુ બની તહરીર ઉલટી.
[હોસીબ વિચાર કરી દિલને ધીરજ આપેછે.]
થવાનું તે થયું, ગમ ના જિગર કર,
પવન પર પીઠ પકડી ના ફિકર કર.
[હોસીબ ખુશીના દેખાવે રશીદ તથા ગુલબોરોદને છુટકારાની ખબર આપવા જાય છે]

પરજ—ધ્રૂપદ.

હોસીબ——શાહનો ગયો કહેર, તમપર થઈછે મ્હેર ;
તેડે યમન શ્હેર, આજે.—શાહનો.
આપુંછ ખત આજ, ઝટપટ છુટક કાજ ;
રાખીછ તમ લાજ, દાજે.—શાહનો.
ખત પ્હોચતાં વાર તેડે તુરત યાર ;
ચાલો બનો ત્યાર, સ્હાજે.—શાહનો.
કરજો મુજ વખાણ, કેવો કદરદાન ;
છેઊં પાસબાન, કાજે.—શાહનો.
[હોસીબ બેડી કાહડે છે, તેટલા વખતમાં ચોકીદાર આવી ટેબલ પરના સમોસા જોઇ હરખાય છે.]

તાહતુલ લફ્જી.

ચોકીદાર—ગરીબ કાજે, ખુદાય આજે, તમેજ દાજે, દિધા સમુસા;
ન એક રાખી, રકાબિ આખી, દરેક ચાખી, ભરૂંછ ડુસા.
સહૂ ચરેલા, બહૂ ભરેલા, ઘણા તરેલા, થયાછ તાજા;
ભલે મહારૂં, બને નઠારૂં, ન કાંય મારૂં, હવે ડબુસા.

[જલ્દી જલ્દી સમોસા મોહડામાં દાબી રૂમાલ ધાંકી જાયછે. હોસીબ, ગુલ તથા રશીદને લઈ પેહલા ઓરડામાં દાખલ થાયછે અને કસેવજના કાગજને ટેબલપર ઉંગાડું જોઈ ચોકીને તેની ઘડી કરી બાજુપર મુકેછે. કાસદ દાખલ થાય છે જેને જોઈ રશીદ તેહમીના વિશેનો ખબર પુછેછે. હોસીબ શાહપર એક કાગજ લખી, તેને બીજી બાજુ પર મુકી ઍનવેલપપર સરનામુ કરી, ભુલમા શાહપર લખેલાં કાગલને બીડવાને બદલે કસેવજનુજ કાગલ બીડી, શાહપર લખેલાં કાગલને ફાડી નાખેછે.]

પરજ—ખ્યાલ.

રશીદ——મુજ અજિજ નામવર દિકરી,
જે મુજ વાસ્તે શાહ આગળ જઇ,
બંધ છોડવાને નિકરી.—મુજ.
નામ તેહમિના તેણીનું છે, છે શું ત્હાં કેહ બ્યાન કરી-મુજ.

બયત.

કાસદ——નહીં જાણતો હુ હકીકત કઈ,
છઊં એક કાસદ શાહાનો સઈ.

[હોસીબ બીડલું કાગલ કાસદને આપેછે.]

બયત.

હોસીબ——લઈ સાથ એહુજનોને, જવાબ;
હવાલે શાહાને કરીદે શિતાબ.

[કાસદ બંને જનો સાથે નમીને જાયછે, તેવામાં ચોકીદાર હાંફતો લથડતો આવી તેના પગપર પડી પ્રાંણ છોડેછે, હોસીબ સમોસાની રકાબી હુંગાડેછે અને તેને ખાલી જોઈ પસતાયછે.]

અંક ત્રીજો–પ્રવેશ પહેલ્લો.

ચમન શાહેરનો એક બાગ.

[ફુર્ગ તથા ગુર્ગ બેહરાંમ આગલ બાગની
તથા નજદીકના કુવાના પાણીની તારીફ
કહી સમ્ભલાવે છે.]

રાહ ઇંગ્રજી—Nelly was a lady.

ફુર્ગસાર—આ બુરા ઘટા સમ કોઈ, જોઇ જગતમાં નહી;
જહાં નિત હસેછ દરોઈ, ભ્રમરો પમરતાં રહી.
સઘળા—(કોરસ) ફૂલો ને ફળોથી ડાળો બની:
બેહેસ્ત જેવી ખુશ્નુમા હવા ચમનની.
ફુર્ગસાર—છે ગુલભરી ગુલજારો, નર્ગિશ ગુલબાસથી;
કિસ્મિસ બદામ અનારો, બ્હેકે સરસ વાસથી.
સઘળા—(કોરસ) ફૂલો ને ફળોથી ડાળો બની;
બ્હેસ્ત જેવી ખુશ્નૂમાં હવા ચમનની.
ફુર્ગસાર—તાસિર કહું આ કુવાની, આબ સરસ અજમતી;
થી નિત રહેછ જુવાની, જોવો નજરથી બતી.
સઘળા—(કોરસ) ફૂલો ને ફળોથી ડાળો બની;
બ્હેસ્ત જેવી ખુશ્નુમા હવા ચમનની.

[બેહરામ વાંકો વળી કુવાના પાણી જોયછે, તે તકનો લાભ લેઈ ગુર્ગ બેહરામનુ ગળું દાબેછે, ફુર્ગ તેનાં ખીસામાંથી ગવહર કાહડી લઇ તેનાં પગ પકડી તેને કુવામાં નાખવા ચાહેછે, તેવામાં તેહમીના દોડી આવી ફુર્ગને પકડી તેને ખંજર દેખાડેછે, ફુર્ગ બીહીકથી ચુપ ઉભો રેહછે. બેહરામ પોતાનુ જોર અજમાવી ગુર્ગને જમીન પર પટકી તેની છાતીપર ચહડી બેસેછે. તેહમીના સિપાઇને પોકાર કરી બોલાવેછે.]

કાલિંગરો—૫૬.

તેહ્મીના——ઓ ખુન ખુન કોઇ આવો;
છોડો જાલિમ ન સતાવો રે.—ઓ ખુન.
અરે સિપાઈ! સિપાઈ! સિપાઈ!
ઝટપટ હયાં બોલાવો રે.—ઓ ખુન.
[બે સિપાઈ દોડી આવેછે.]

એક સિપાઇ—શું છે શું છે ખુન કોણનું;
ખુની તુરત બતાવો રે.—ઓ ખુન.

તેહ્મિના——આ બેહુ જન ખુનીઓ છે,
નાઓ બેડી લાવો રે.—ઓ ખુન.
[તેહમીના તથા બેહરામના બતાવાથી સિપાહીયો કુર્ગ તથા ગુર્ગને પકડે છે.]

કાલિંગરો—ગજલ.

બેહરામ——જુઠી જગમાં ન રાખો કોઇપિર ઇતબાર યારો;
ફરેસ્તાને લિખાશે હયાં ફરે બદકાર યારો.—જુઠી.
ફરેબી વાત મીઠી બોલશે ઝેરી જબાંએ;
ગલે કપટે લગાડી ફેરવે તલવાર યારો.—જુઠી.
મ્હને આ શ્હેરમાં લાયા ગવ્હર મુજ વેચવાને;
લુટી, નાખ્યા કુવે કરતા હતા શેકાર યારો.—જુઠી.
[બેહુના ઝડતી લેતાં કુર્ગ પાસેથી રતન મળેછે.]

કુર્ગસાર——જુઠી છે સહુ બિના, છે આ ગવ્હર સાચે અમારૂં;
અરે નાહક સતાવો ના ગરિબ લાચાર યારો.—જુઠી.
[તેહમીના કુર્ગ તથા ગુર્ગને પોતાને પણ લુટનાર તરીકે ઓળખી બંધેને જુદા પાડી જોયલી હકીકત કહી સમ્ભલાવી પોતાનુ નામ ઠામ સિપાહીને લખવા કહી પોતે શાખસી પુરવા આવશે હેવું કહી અગતનાં કામ સારૂં તુરત તો જવા ચાહેછે.]

અબયાત.

તેહ્મિના——અરે ખુનીયો ના કરો જુઠ વાત;
તમે જ્હાર સાચેજ છો નેકજાત.
ખુદાને કુવામાં ઝુકવવા ન કામ;
ગરજ શું ત્હમોને પડી આ મુકામ?
દિઠો આય મેં હાલ નજરો નજર;

તમ્હારા સુખનથી ઘરૂં કયમ સબર ?
ખરૂ બોલવામાં નથી કાંઇ બ્હીક ;
પુરશ સાખશી હું રાહાની નજદીક.
પિછાણુંછ ત્હમને ત્હમે એજ ચાલ;
ચલાવી મહારા કિધા એજ હાલ.
અગતસર જઈ હું કરશ બસ શિતાબ ;
ગવાહી પુરશ રાસ્ત હું એહ બાબ.
(સીપાઇઓને)—અગર જુઠ સમજો કહ્યું નેક નામ;
ન લેતા તમે કાંય મુજ નામ ઠામ ?
નહી તો કસમપર ગવાહી કલામ ;
લખી તુર્ત લેવો જબાની તમામ.
[સિપાહી ગવાહી લખી લેછે.

—o—

બાબ ત્રીજો—દેખાવ બીજો.

હારાન શ્હેરના હાકમ માઝીયારની દરબાર.

[માઝીયાર, અકલેહ તથા નૌકરો દાખલ થાયછે,
માઝીયાર બેસે છે, અકલેહ ઔરત જાતની
તથા તેહમીનાની બેવફાઇ કહી સમ્ભલાવે છે.]

રાહ ઇંગ્રેજી—Massa in the cold cold ground.

અકલેહ—નાર સમ બસ બુરી ન કોઇ જહાંનમાંહ્ય,
પાપ અસલત પૂરી, નહિ કબુ સાચી થાય ;
જહાર મતલબ જાંણી જોઇને છોડીછ,
દેહપર દુખ તાણી-હમ ગમમાં રોડીછ.
(કોરસ) તેહમીના ક્હાં છે, ક્હાંછે રાસ્ત કોલ;
માહ છ બસ ગયાછે, તુરત કરોની તોલ—નાર.
[માઝીયાર ઔરત જાતની તથા તેહમીના-
ની તારીફ કરેછે.]

માઝીયાર—નાર સુખન ન તોડે ભલે જો જીવ જાય,
કુલ સુખ ઝટ છોડે, પણ નહિ જુઠી થાય ;
વખતપર હરખીને આવતી હોશેજ,
તું સુરત પરખીને અજબ થઈ જોશેજ.

(કોરસ) સાચી છે નારી, સાચા છેજ કોલ;
સાચ સુખન સુધારી, સત બસ બોલે બોલ.

ચકલેહ——તે કબુ નહિજ આવે, બનીછે દૂર ગેબ,
જો સુરત બતલાવે, શરત કરૂં સાહેબ;
બ્યાનત તુરત દેજો, કેહજો નાદાન,
તે વખત બસ લેજો ઝટપટ મ્હારો જાન.
(કોરસ) તેહમીના કહાં છે, કહાં છે રાસ્ત કોલ;
માહ છ બસ ગયાછે, તુરત કરોની તોલ.
[દરબાન દાખલ થઇ અરજ કહેછે.]

અબયાત.

દરબાન——મુસાફર બિગાનો ઉભો બ્હાર એક;
તમારી ચહાએ મુલાકાત નેક.

માજીયાર—-શિતાબે ભલે તેહને લેઇ આવ;
બહુ ઇજ્જતે રાહ હયાની બતાવ.
[દરબાન જાયછે, તેહમિના આવેછે, જેને જોઇ ચકલેહ ચોંકેછે, તેહમિના પણ ચકલેહને જોઈ અજાણ થાયછે અને પોતે વચન પાળવા આવીછે હેવું માજીયારને જાહેર કરેછે.]

આશાવરી——પદ.

તેહમિના—હું ચશમ આપવા આવી આજ, આવી વચનને કાજ.—હું.
રાજી થઇને આપું બસ વિન દામે સુખ સ્હાજ;
તનમન ધન કુરબાન કરૂં હું આજ ગરીબનવાજ.—હું.
[તેહમીના ચકલેહની બદચાલ માટે તેને ઠપકો આપેછે.]

બોલ અરે ચકલેહ બોલ તું, રૂંધાયો શું અવાજ?
કેવો સિતમ કિધો જંગલમાં લુટવા મ્હારી લાજ.—હું.

આયો મુજ પાછલ જાલમ એ પ્હેરી નેકી તાજ;
પણ યજદાંએ મ્હને બચાવી રાખી દિલમાં દાજ.—હું.

[માઝ્યાર તેહ્મિનાને વફાદાર જોઈ ચકલેહ્ની
ફરયાદ સાંભલી તેનીપર ખફા થાયછે.]

જોગિયા–સાખી.

માઝીયાર——રે શયતાન આય જૂલમ તેં કેવો કીધો ભારી,
જે દેખી આસમાન તૂટે ધરતી ફૂટે સારી;
મેઘ કધુ નહિ વરસે, તુજ પાપે દુનિયા તરસે.

ચકલેહ્——જુઠું આ તોહોમત મુજપર છે રે એ સાહબ શાણા,

તેહ્મિના——શાનો ઘા હાથે છે, આ કોની તસબીના દાણા;
જાલમ જોઇ લે, ઝટ તું જવાબ મુજને દે.

[ખેંચતાણ કરતાં તેહ્મિનાનાં ખંજરથી થયલા
ઘસારાની યાદ તેહ્મિના ચકલેહ્ને આપેછે
તથા નીચે પડતાં ચકલેહ્ની તસબીના દાણા
હાથમાં આવી ગયા હતા તે માઝ્યારના હા-
થમાં આપેછે. માઝ્યાર દાણાની નીશાનથી
વધુ ગુસ્સે થાયછે.]

માઝીયાર——કેમ હવે શયતાન કેહછ શું, શું તસબી છે ત્હારી?

[પોતાને નાચાર જોઇ ચકલેહ્ જમીનપર પડી
પોતાનો ગુનાહ કબૂલ કરેછે.]

ચકલેહ્——હા સાહેબ, થઇ સાચે આ એકજ તકસિર મ્હારી?
માફ કરો આજે, રે જાઇરી મ્હારી લાજે.

[ગુનાહ કબૂલ કરવાથી માઝ્યાર ચકલેહ્ને ક-
તલ કરવાનો હુકમ કરેછે.]

માઝીયાર——ક્હાં છે એ જલ્લાદ તેજ તલવાર મ્યાનથી કહાડી,
એની ગરદન એકજ ઝટકામાં તું નાખ ઉડાડી;
જહાંનમ રાહ્ માપી, ઓછો થાય એક પાપી.

[નજદીક ઉભેલો જલ્લાદ માઝીયારનો હુકમ બજાવા જાયછે. તેને તેહ્મિના અટકાવી ગુઠણપર પડી માઝીયારને અર્જ કરી રહેમ દીલથી ચકલેહ્ માટે માફી માગેછે.]

આશાવરી—ગજલ.

તેહ્મિના——એક મ્હારી અર્જ સાહિબ સાંભળો આજે;
દસ્ત જોડી કુર્નસે લાગુંછ તે કાજે.—એક.
જે થયું તે માહરાં બખ્તે સહૂ કીધું;
જૈફના એકજ ધુનાને મ્હોત નહિ છાજે.—એક.
એટલું બક્ષો, પછી હું ખારને પકવું;
એક માફી તો ખુદા પણ દેછ દિલ દાજે.—એક.

[તેહ્મિનાને રહમદિલ જોઇ માઝીયાર દોસ્ત દુશમન વચ્ચેનો તફાવત કહી સમ્ભલાવેછે.]

છપ્પો.

માઝીયાર——દોસ્ત મરો નાદાન, ગરજ દુશ્મનની સારે,
દુશ્મન જિવો સુજાન, જેહ આફતથી તારે;
દોસ્ત મરો નાદાન, ઝેર જે ભુલથી આપે,
દુશ્મન જિવો સુજાન, સલુકથી દુખ જે કાપે;
નાદાન દોસ્તને ના કદી, છૂપી વાતો કેહજો,
જો થાએ દાના દુશ્મની, બેદ્હેશત બસ રેહજો.

[રસ્તામાં ખર્ચી ખુટી જવાથી કાસદ મદદ માંગવા સારૂ ગુલ તથા રશીદને લઇ માઝીયાર પાસે આવેછે, અને તેહ્મિનાને ગુઠણપર પડેલી જોઇ તથા પાસે જલ્લાદને નાગી તલવાર સાથે ઉભેલો જોઇ તેહ્મિનાને મુસીબતમાં ગિરફતાર થયલી સમજી તેણીને ગલે લગાડી ગુઠણપર પડી માઝીયાર પાસે આજજીથી રહમ ચાહેછે. તેહ્મિના દુઃખથી બેસુધ થાયછે, માઝીયાર આ બનાવથી વિચારમા પડેછે.]

જોગિયા—પદ.

ગુલ-રશીદ——ના કરો જખમ કારી—
રશીદ————એ છે બેટી મ્હારી.—ના કરો૦
ગુલ-રશીદ——એજ અમારા સુખનો તારો, એજ ચરાગ અમારો;
રે દુખિયાંને યારો, કાંય મારો, તેગ ભારી.—ના કરો૦
ગુલખોરશેદ——તકસિર એવી થઇ શું મોટી, કહો રાસ્ત કે ખોટી;
હું કરી લ્યાંજ કોટી, મરશ લોટી, કરશ જારી.—ના કરો૦
ગુલ-રશીદ——બેશક કાપી રહેંસી અમને કરો હવાલે જમને;
ટકવો એના દમને, કરૂં તમને મિનત જારી.—ના કરો૦

[માઝીયાર ગુચવાડો દૂર કરવા તેહ્‌મિના તથા રશીદને દિલાસો આપેછે.]

તહતુલ લફ્ઝી.

માઝીયાર————અરે ના રડો ના રડો માય બાપો;
અરે ના કરો રે નકામા બળાપો.

[તેહ્‌મિના હોશમાં આવી માબાપને ઓળખી તેઓને ધીરજ આપેછે.]

તેહ્‌મિના————નથી મારતું કોઈ લ્યાં આજ મુજને,
નથી મેં કિધાં કાંઈ પાપો;
નથી કોઇની બી ગુનાગાર હું તો,
નથી મેં લીધા કાંઇ શ્રાપો.

[માઝીયાર, તેહ્‌મિના આંખ સારી કરવા આવીછે એવું જાહેર કરેછે.]

માઝીયાર————મને ચશ્મ આપી કરી દેખતો બસ,
સદા દૂર કરવા વિલાપો;
યહાં નેક આવીછ દીકરી ત્હમારી,
નિભાવી વચનનાજ છાપો.

[રશીદ, માઝીયારને આંધળો જાણી તુરત ખુશાથી અંજન આંજવાની અરજ કરેછે.]

રશીદ———દવા આંખની એક મુજ પાસ છે હયાં;
અગર આંજવા હુકમ આપો;
જુઓ દર્દ તેથી દફે કુલ થાશે,
જશે જીવનો ઝટ જલાપો.

અબયાત.

માજીયાર——સરો ચશ્મથી હું ખુશી છેઉં ભાઈ;
વગર દહેશતે દે લગાડી દવાઈ.

[રશીદ ખીસામાંથી ન્હાની શીશી કહાડી તે માહેલી દવા સલાઈયે માજીયારની આંખમાં આંજેછે, આ બનાવને કાસદ સગુન તરીકે જાહેર કરેછે.]

કાસદ-(સ્વગત) ભલે રાહ ખરચી ખુટી સહુ ગઈ;
મુલાકાત જેથી ભલે આ થઈ.
ખરચ માંગવા હ્યાંજ આયો ભલે,
વળી એહુને સાથ લાયો ભલે.

[અંજનની અસરથી માજીયાર અજાયબી સાથે દેખતો થાયછે, અને રશીદની તથા તેહ્મિનાની તારીફ કરી, ચકલેહ્ને ઠપકો આપી તેને તેહ્મિનાને પગે લાગવા કેહેછે.]

માજીયાર—— અહાહા ! કહેવી અજબ આ દવા,
ઉડીને ગયું દર્દ મિસ્લે હવા !
ખરી આ દવા ને ખરો આ હકીમ; [રશીદને બતાવી.]
ખરી ખેરખ્વા એ, [તેહ્મિનાને બતાવી.]
બુરો તું ગનીમ [ચકલેહ્ને બતાવી.]
દયાથી જહેને બચાવ્યોછ જાન;
પગે લાગ એને તજી જા મકાન. [તેહ્મિનાને બતાવી.]

[ચકલેહ્ માજીયારને નમી તેહ્મિનાને પગે લાગી પસતાવો કરેછે.]

ચકલેહ——કસમ પાક દાદારના લેઈ આજ;
કહુંછ કે ફરી નહિ કરૂં આય કાજ.
અરે એક પાપે કિધું સર્વ ધૂળ;
સવાબો ફના સહુ થયાં હાય ફૂલ.
ખુદાવંદ કરશે મ્હને કેમ માફ;
ખરે જેહનો છેજ ઇનસાફ સાફ.
કરશ જિંદગી આ રડીને તમામ;
હમેશાં પિવશ આંસુઓનીજ જામ.
મગર હું ત્હને આ ખરી નેકજાદ;
દુઆઓ ગુજારી કરશ રોજ યાદ.

[ચકલેહ માઝીયારને પગે પડી જાયછે, તેહમિના માઝીયાર પાસે રૂખસત માગી શહનશાહ નૌશાદ તરફ જવા ચાહેછે.]

માલકોશ—પદ.

તેહમિના——રજા આપ બક્ષો મહેર્બાન આજે;
જવાને યમન શાહ મુલાકાત કાજે.—રજા૦
અદલ હાકમી નિત ફતેમંદ ગાજે;
ખુદા સહુ સુખોથી તમોને નિવાજે.—રજા૦

માઝીયાર——સરોપાવ મુજની તરફથી કબૂલી,
સદા રેહજો બહુજ સુખને સહાજે;
રૂકો એક આપુંછ તે લેઈ જાવો,
લખું શાહ પર તુર્ત હું નેક દહાજે.—રજા૦

[માઝીયાર શાહનશાહ નૌશાદપર એક તેહમિનાના બાબમાં નામું લખી આપવા તથા સીરોપાવ આપવા તેહમિનાને પોતાની સાથે લઈ જાયછે. કાસદ તથા રશીદ સિવાયે સર્વે માઝીયારની પાછલ જાયછે. રશીદ તથા કાસદ મદદ માંગવા આવતાં થયલા બીજા લાભ માટે ખુશી જાહેર કરી, જાયછે.]

અબયાત.

રશીદ—(કાસદને) હવે જર ખરે પામશું બેશુમાર;
રહી માંગવાની ન કૈં ગર્જે યાર.

કાસદ————ભલે એક ફેરે થયાં બેહુ કાજ;
છુપી વાત રહિને, રહી સાથ લાજ.

બાબ ત્રીજો—દેખાવ ત્રીજો.

તુરકી શહેનશાહ નૌશાદની દરબાર.

[શાહનશાહ્ નૌશાદ, શૈદેહ તથા કર્સેવજ બેઠેલા જણાયછે. ફુર્ગ તથા ગુર્ગ સિપાહી સાથે એક તરફ, તથા બેહ્‌રામ તથા નકીબ એક તરફ ઉભેલા જણાયછે. શૈદેહ તેહ્‌મિનાની જુદાઇમાં દુખી હાલતે પોતાના બાપ આગળ દુખ રડેછે.]

રાહ ઇંગ્રેજી—La Traviata.

શૈદેહ—ઓ પ્યારી ઓ દિલરોબા મુજની સજની તુજની રાહો જોઉં;
તું કાજે આ તનને હું ઝટકી ઝટકી પટકી પટકી રોઉં.
રે કહાં ગઇ તું કહાં ગઇ તું તેહ્‌મિના,
રે કહાં ગઇ તું કહાં ગઇ તું પ્યારી;
તું સિવા હું હ્યાં, જીઉં શા સારૂ, જે સારૂં સારૂં, લાગે તે ખારૂં,
તું સિવા હું હ્યાં, જીઉં શા સારૂ, જે સારૂં સારૂં, લાગે તે અકારૂં.—ઓ.
તેહ્‌મિના તું વિન બીજી હસતી રમતી ગમતી રે નહિ કોઈ;
મેં શુદ્ધી ને સહુ બુદ્ધી પડતાં ખડતાં રડતાં રડતાં ખોઈ.
રે કહાં ગઇ તું કહાં ગઇ તું તેહ્‌મિના,
રે કહાં ગઇ તું કહાં ગઇ તું પ્યારી;
તું સિવા હું હ્યાં, જીઉં શા સારૂ, જે સારૂં સારૂં, લાગે તે ખારૂં,
તું સિવા હું હ્યાં, જીઉં શા સારૂ, જે સારૂં સારૂં, લાગે તે અકારૂં.—ઓ.

[નૌશાદ શૈદેહને દિલાશો આપી કોઇ બીજી પરીચેહર શાહજાદી સાથે પરણાવી આપવા કેહેછે.]

ભૈરવ—પદ.

નૌશાદ—રે સમજ સમજ મુજ પ્યારા, દાના બેટા મ્હારા;
હરદમ તુજ ગમ દેખી દેખી હોશ ઉડેછે અમારા.—રે સમજ.
પરીચ્હેર શાહજાદી શોધું, આંખો મિસ્લે તારા;
ગુલાબ જેવો ચ્હેરો જે નહિ ચિતરી શકે ચિતારા.—રે સમજ.

[શૈદેહ નૌશાદના કહેવાનો ઇન્કાર કરી તેહ્‌મિના તરફજ પોતાની મોહબ્બત જાહેર કરેછે.]

ભૈરવ પ્રભાતિ—પદ.

શૈદેહ————તેહ્‌મિના ખરેજ એક દિલનવાજ મ્હારી;
એજ હૂર એજ છે પરીચહેર પ્યારી.—તેહ્‌મિના.
નેક ખસ્લતો સજે બુરાઇને નિવારી;
એજ નેક સૂરતે દિપે ભલી કુવારી.—તેહ્‌મિના.
એ ચરાગ એજ ચંદ્ર એજ કમળ ક્યારી;
હું પતંગ હું ચકોર ભવર એકરારી.—તેહ્‌મિના.
તેહના વિના જહાંન છે મ્હને અકારી;
નીચ ઉંચ જેહ તેહ એજ છે બિચારી.—તેહ્‌મિના.

[શૈદેહ તુટેલાં દિલે દરબાર છોડી જાયછે, કાસદ, રશીદ, ગુલ તથા તેહ્‌મિનાને લઈ દાખલ થઈ નમીને હોસીબનો રૂકો આપેછે. તેહ્‌મિના માજીયારનો રૂકો આપેછે. નૌશાદ, તેહ્‌મિના, રશીદ તથા ગુલને બેસવા કહી પેહેલાં તેહ્‌મિનાનો રૂકો વાંચેછે અને ખુશ થઈ તેહ્‌મિના તરફ જોયછે. બાદ કાસદે આપેલો રૂકો વાંચી તેમાં રશીદને જેહર દેવાનું કર્સેવજનુંજ લખાણ વાંચી ગુસ્સે થઇ ગુસ્સાને દબાવી કર્સેવજને સવાલ કરેછે.]

ભૈરવી—ગીત.

નૌશાદ—— રે કર્સેવજ બોલ શિતાબે શું રશીદનું થયું તે બાબે.—
તુરત દે મુજને જવાબ સિધો, શું ત્હેને ધુના સાચે તે કીધો.
મુજ મન ચટપટ થઈ બસ તજ ઝટ ખટપટ,
સત તું સઘળું સહિતે મુજને જલદી કહી દે.—રે;

[કર્સેવજ ફરેબથી વાત બનાવીને કહેછે.]

અબયાત.

કર્સેવજ—— કહું વાત શું ઓ ખુદાવંદ આજ;
કહેતાં મ્હને બહુજ લાગેછ લાજ.
રશીદે રચ્યો દાવ થઈ બેઈમાન;
છિનવવા તમ્હારાં તખત તાજ જાન.
થઈ જો તમ્હારી પતિજ તેહ બાબ;
રવાને હમાત્રાન કીધો શિતાબ.
અરે પણ જતાં રાહને દર્મિયાન;
જનમકેદથી તે છુટો ખોઇ જાન.

[નૌશાદ કર્સેવજની બનાવટ ભરેલી વાતથી ગુસ્સે થઈ ભરમ જાહેર કરેછે.]

નૌશાદ——અરે બેવફા બેવકુફ બેશરમ;
છુપાવેછ મુજથી ખરો તું ભરમ.
બિના કુલ્લ સાચી મ્હને છે ખબર;
જુઠું સાંભળી કેમ રાખું સબર.
જરા વાંચ ખત આય ઓ બદગુલામ;

[કાગજ તેના આંગપર ફેંકેછે.]

ચશમચોર નાપાક નીમકહરામ.
ન છૂપું રહેશે કદી કોઈ પાપ;
નહી છોડશે તે સગાં ભાઈ બાપ.
ઘડો તાહરાં પાપનો તે મિસાલ;
ફુટો હાથ ત્હારે, થયો પાયમાલ.

ખણે તે પડે, છે કહેવત ખરી;
મરે, જેહ મારે કપટની છરી.
છતી આંખ પણ આંધળો તે થયો;
દરોગો કપટ દાવ ભૂલી ગયો.
સજાથી નહી તેહ પણ છૂટશે;
કંઈ રોજમાં તેહ સર ફૂટશે.
તહારૂંજ ખત બીડિયું ત્યાં શિતાબ;
મહારા રૂકાનો ગણીને જવાબ.
મળ્યો એધુનાને અદલ ઈનસાફ;
કહી દે હકીકત હવે સાફ સાફ.

[તરકટ જાહેર થયલું જોઈ કર્સેવજ પોતાનું પાપ કબૂલ કરી પ્રથમથી રચેલો પ્રપંચ મંજૂર રાખેછે.]

કર્સેવજ——ખરેખર ગુનેગાર હું છૌં તમ્હારો;
કરી માફ મુશ્કિલ મહારી નિવારો.
અમો સહુ તુરાંની મળી સાથ કીધું;
કપટ જહાર વળિયું નહી કાંઈ સીધું.
જુઠી સાખશી મેં ઉભી કુલ્લ કીધી;
છુટા હાથ રાખી ઘણી લાંચ દીધી.
લખ્યું મેંજ હોસીબપર આય ખત બસ;
અરે એહુના જાન લેવાજ ઝટ બસ.
કહ્યું મેંજ કે તે હમાવરાન જાતાં;
મુઓ રાહમાં ફક્ત ગમ સખ્ત ખાતાં.

[નૌશાદ ગુસ્સે થઈ તેને કયદ કરવા સારૂ કોટવાલને બોલાવાનો નકીબને હુકમ કરેછે.]

સિંધ ભૈરવી—કાફિયા.

નૌશાદ——રે કોટવાલ ઝટ લાવી, બે હાથે બેડી નાખરે;
આવી, કરતુકના ફેજ બતાવી.—રે કોટવાલ.
કર ઉભો કેદિયો સાથે, કર લાજ ઇજ્જતની ખાખ રે, ભાવી;
જમ હસેછ એને માથે, ટુકમાં તન કરશે રાખરે, આવી.—રે કોટ૦

[નકીબ સર નમાવેછે, કર્સેવજ્ર કુર્ગ તથા ગુર્ગ આગળ ઉભો રેહછે, નૌશાદ ઇનિસાફ માટે નકીબને પોકારવા કહેછે.]

દોહરા.

ઓ નકીબ પોકાર તું, ફ્હાડી પૂર અવાજ;
છે કોઈએ અર્જ હયાં, કરવી મુજને આજ.

[નકીબ ઈન્સાફ ચાહાનારાઓ માટે પોકાર કરેછે.]

નકીબ — ઝઘડા કે ફેસાદ ને, લેણ દેણ કે કર્જ;
છે હર બાબે કોઈને, કરવી શાહને અર્જ.

[બેહ્‌રામ ગુઠણપર પડી અરજ કરેછે.]

ભૈરવી—મુસ્તજાદ.

બેહ્‌રામ — અરે હાથ જોડી પુકારી ગુજારી સુણો અર્જ મ્હારી;
અદલ રાજની નામદારી તમ્હારી સુણો અર્જ મ્હારી.—અરે.
મુસાફર અજાણો ડરૂં હું મરૂં હું તવળતો ફરૂં હું;
લગાડો હવે દાદ યારી વિચારી સુણો અર્જ મ્હારી.—અરે.
મ્હને ગબ્હર બક્ષો મ્હારૂંજ પ્યારૂં અરે હું પુકારૂં;

[દાવો ખબર હોવાથી નકીબ ગબ્હર નૌશાદને લાવી આપેછે, નૌશાદ કુર્ગ ગુર્ગને સવાલ કરી દાવાની તપાસ કરેછે.]

ઘણા રોજની આજ ખ્વારી નિવારી સુણો અર્જ મ્હારી.અરે.

દોહરા.

નોશાદ — ક્હાંથી લીધું વેચતું, આય ગબ્હર અનમોલ;
કહો કુર્ગ ને ગુર્ગ કે, શું છે એનું તોલ?

કુર્ગસાર — ઉઘડું મેં લીધુંછ એ, સાંભળજો સુલ્તાંન;
એક મુસાફર પાસથી, ખુતન શ્હેર દર્મ્યાન.

[રશીદ ટીકીટીકીને જોતાં કુર્ગ ગુર્ગને પોતાના બેટા તરીકે ઓળખેછે.]

રશીદ———ઓ યજદાં કેવું અજબ, જોઉંછું શું આય;
આ બેહૂ કેદી ખરે, છે મુજ બેતા હાય !

નૌશાદ-[બેહ્‌રામને] ક્‌હાં છે ત્હારો સાખશી, તું શું ક્‌હેછે તોલ;
કરવા પતીજ માહરી, સાચ હકીકત બોલ.

[બેહ્‌રામ પતીજ સારૂ પોતાનું નામ ઠામ સાથે ગવહરનું વજન જણાવેછે.]

ભૈરવી—ગજલ.

બેહ્‌રામ—ખુરાસાની ખરે બ્હેરામ બિન બખ્તાર હું છૌં;
વતન ઇરાનને તિસ વર્ષનો તજનાર હું છૌં.-ખુરાસાની.
સિવા બસ એક ભાઇ નામ નેક રશીદ જ્‌હેનું;
હતું નહિ કોઇ મ્હારૂં—

[બેહ્‌રામના ખુલાસાથી રશીદ, ગુલ તથા તેહ્‌મિના ખુશી થાયછે, કુર્ગ તથા ગુર્ગ બાપ કાકાને ઓળખી શરમાયછે, રશીદ બેહ્‌રામને ગળે લગાડેછે.]

રશીદ——ભાઇ તે હકદાર હું છૌં.—ખુરાસાની.

બેહ્‌રામ—વજન છે આ ગવ્હરનું તો બરાબર દસ રતીનું;
અરે મુજ ગ્વાહ ગયો ક્‌હાં ?

[તેહ્‌મિના ગ્વાહ તરીકે જાહેર થાયછે.]

તેહ્‌મિના-રાસ્ત તે ગોફ્‌તાર હું છૌં.—ખુરાસાની.

[નૌશાદ આગળ ખરી હકીકત જાહેર કરેછે.]

ગવ્હર લૂટી કુવામાં નાખતાં એને દિઠા મેં;

[કુર્ગ તેહ્‌મિનાને ઓૌરત જોઇ તેણીને જુઠ્ઠી પાડવા ચાહેછે.]

કુર્ગસાર— હતો નર તેહ તો—

તેહ્‌મિના-હા ! તેજ નર તો નાર હું છૌં.—ખુરાસાની.

[તેહ્‌મિનાને ખરા ગ્વાહ તરીકે ઓળખી કુર્ગ ગુનાહ કબૂલ કરેછે.]

ફુર્ગસાર— ખરેખર આ ખુના સાહેબ ફોવોછે અમોએ;
અમો બેટા ખુરાને—

[રશીદ તથા ગુલ બાપ મા તરીકે જાહેર થાયછે; ફુર્ગ ગુર્ગ શરમથી પોતાનું સર પોતાની માતાની બગલમાં દાબેછે.]

રશીદ—— બાપ—

ગુલ્ બોરશેદ-મા ગમખાર હું છોં.—ખુરાસાની.

[શૈદેહ દુખી હાલતે તેહમિનાને યાદ કરતો દાખલ થાયછે.]

શૈદેહ—— અરે ઓ તેહમિના તું કહાં છુપાઇ હાય મુજથી;

[શૈદેહને દુખી જોઇ તેહમિના ખુશી સાથે જાહેર થાયછે.]

તેહ્મિના-નજર કર, જો જરા, લાચાર તે દિલદાર હું છોં.-ખુરાસાની.

[શૈદેહ તેહમિનાને જોઇ ખુશ થાયછે.]

દોહરો.

શૈદેહ—— વ્વાહ જિગરનો જિગર છે, બિછરે ઉપજે સોગ;
અનચિત ફ્રરી મિલાપનો, ખુદા કરે સજોગ.

[નૌશાદ, માઝ્યારવાળું તેહમિનાની તારીફનું કાગજ શૈદેહને વાંચવા આપેછે, શૈદેહ વાંચી ખુશ થાયછે.]

ભેરવી—ગીત.

ખુશબખ્તિ આજની અરમાન જાન કાજ.—ખુશબ૦
નેક રોઝ આજનો મિલાપનો ખરે ગરિબનવાજ.—ખુ૦

[તેહ્મિનાને લગન માટે શૈદેહ સવાલ કરેછે.]

બોલ દીલ બોલ શાદિ કોલ આપશે જિગર નવાજ?—ખુ૦

[તેહ્મિના ખુશી સાથે સખુન કબૂલ કરી પોતાનો દસ્ત આપવાનો ઠાવ જાહેર કરેછે.]

તેહ્મિના—બક્ષિશ બસ કરૂં, આય જિગર ખરૂં;
દસ્ત નહિજ ધરૂં, રે તુજ વગર મુજ સુખ સ્હાજ.—ખુ૦

શૈદેહ—— સાંભળ પિદર તું, આ ખુશ વખત હું;
શાદિ અરજ કરૂં, દે હુકમ ઝટ મુજ સરતાજ.—ખુશ૦

બયત.

નૌશાદ—[નફીબને] શરાબી દૌર ચાલૂ કર શિતાબે સાકિઓ બોલાવ;
મિજાલસ શાદ કરવાને તુરત રામશગરોને લાવ.

કુંડળિયો.

ડરતો ના ઇનસાન તું, દેખી આફત રંજ,
ચુસ્ત નેમપર રેહજે, અંતે મળશે ગંજ;
અંતે મળશે ગંજ, રંજનો બદલો રૂડો,
ડગમગ થઈ દુખ જોઇ, કયૂ ના બનતો ભૂંડો;
સાંભળ એ ઇનસાન, વગર મ્હોંતે ના મરતો,
દરિયો તરી અથાગ, જોઇ ખાડી ના ડરતો.

[રામશગર બજવૈયા સાથે તથા શાકીઓ શરાબી શીશા તથા જામ સાથે દાખલ થઇ સરાબનો દૌર ચલાવેછે, રામશગરો બેસેછે.]

અબયાત.

નૌશાદ——ખુશાલી ભર્યા આય હિંગામ કાજ,
કરૂંછ હું સહૂના ગુના માફ આજ;
નવી બંદબસ્તી કરશ હુંજ કાલ,
ગુજારો દિવસ આજનો ખુશખુશાલ.

[સિપાઇ ફુર્ગ ગુર્ગના તથા કર્સેવજના હાથ છોડેછે, તેઓ નૌશાદને પગે લાગેછે, નૌશાદ ખુશી થઇ શૈદેહનો હાત પકડી તેહમિનાને ઇશારાથી આગળ બોલાવી બંધેના હાત મેળવી આપેછે.]

યહાં આવ બેતા હવે થા ખુશાલ;
ખિલાવે ખુદા શાદિથી એકબાલ.

[નૌશાદ બંધેને દુઆ દેછે, જેમા સર્વે ભાગ લેછે.]

ભૈરવી—પદ.

સઘળાં———શાદી સફળ કરો રે.—શાદી૦
નૌશાદ———રોજ માહ ને સાલ મુબારક,
રશીદ-ગુલ——શાદ રંગ ખુશ હાલ મુબારક,
રોશન ખુબ યકબાલ મુબારક,
નૌશાદ ———સરપર દસ્ત ખુદા ધરોરે.—શાદી૦
ચંદી સાલ જિવો આરામે,
રશીદ-ગુલ——જયાદા ઇજ્જતને ઇકરામે,
ન્હાઇ દુઆના નેક કલામે,
નૌશાદ———બરકત ઓ યજદાં ભરોરે.—શાદી૦
[સર્વે પોતાની જગા લેછે, રામશગરો નાચ નાચી ગાયછે.]

રાહ ઈરાંની—પિસ્તા.

રામશગરો—ધર શીશો તાબી, શરાબી, ખુશરંગ સાકી ગુલાબી,
પા અંગુરી શિરાજી;
ભર સહુ જામો આજે—મયફિલ વાજે ગાજે,
શાદ બની સહુ નાચે ફિલટ ધરી નાજે;
ભર ભર, ભરી ચાલી પ્યાલી ના રાખતો ખાલી.—ધર૦
ગુલશન પુર સ્હાજે બિરાજે બુલબુલ તો ખુશ અવાજે,
ગાએ ગુલો મિલાપે;
ખુશબો બ્હેકે પૂરી ફળ ને ફૂલો નૂરી,
સંગ મલી દિપે તેજે સરસ ખૂરી;
ભર ભર, ભરી ચાલી પ્યાલી ના રાખતો ખાલી.—ધર૦
[નાચ બંધ પડેછે. સર્વે તેહમિનાની તારીફ કરેછે.]

રાહ ઇંગ્રેજી—Lieutenant Luff.

નૌશાદ-રશીદ-ગુલ—સમજૂ સહૂ આ ખેલ જોઇ ચેતજો ભાઇ,
બસ તેહમિના જેવી સહૂ બેટી થજો બાઇ;
માબાપોને રાજી, નમીને જે કોઇ રાખે,
ત્હેની મુશ્કેલો તો ખુદાય દૂરે કરી નાખે.

સઘળાં–(કોરસ) દુનિયા ફરેબે છે ભરી ચેતી સહૂ ચાલો;
નિત નેક રાહો લેઈને સહુ આફતો ટાળો.—સમજૂ.

નૌસાદ–રશીદ–ગુલ–દિકરા ઘણા દેખી બનો ના હર્ખથી રાજી,
પથરો કહી ના બેટીને બાળો પિદર પાજી;
રૂડી બેટી શીરોજ કેહછે સૌ હૈડે રાખો,
ઓવાળી ભૂંડા લાખ બેટા તે પરથી નાખો.

સઘળાં–(કોરસ) દુનિયા ફરેબે છે ભરી ચેતી સહૂ ચાલો;
નિત નેક રાહો લેઈને સહુ આફતો ટાળો.—સમજૂ.

તમામ શુદ.